تیمور شاه دراني

Ketabton.com

سرمحقق علي محمد منگل

1382 هــ ش

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

بسم الله الرحمن الرحیم

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

د کتاب پېژندنه

||||||||||||||||||||||||||||||||||||

د کتاب نوم : تیمور شاه درانی

څېړنه : سرمحقق علي محمد منګل

کمپوز : د ساپي پښتو څېړنو او پراختیا مرکز

کمپوزر : الهام الدین " ګوهر اندیش"

د کمپوز ځای : د میرزاخان او احمدزی کمپوزنګ

سنټر ګل حاجی پلازه اطاق نمبر208

یونیورسټي روډ پېښور تلیفون 853549

د چاپ کال : 1382 هـ ش

تصحیح او چاپ چارې : د ساپي پښتو څېړنو او پراختیا مرکز

فکس تلیفون 5704506 –091

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

د لوی خدای په نامه

سر یزه

د افغانستان د تاریخ یوه په زړه پورې غوره او سپېڅلې برخه پر احمد شاه بابا او د هغه پر اولادې پورې اړه لري، د افغانستان د تاریخ دغه دوره د خپل ارزښت له مخې ډېره ځانګړې بڼه او خاص ځانګونه لري

په دغه تاریخي دوره کې د افغانستان او د هغه د ګاونډیو هیوادونو تر منځ اړیکه او ځینې نور خاص موضوعات د دغې دورې ارزښتناکه خزانه ده، چې د افغانستان د تاریخ په پاڼو کې ځای شوې ده او د پوهانو د توجه وړده د احمد شاه بابا او د هغه د اولادې د پادشاهۍ او ددوی د واکمنیو په باره کې بهرنیو او داخلي پوهانو ډېرې زیاتې غوره په زړه پورې او ارزښتناکې څېړنې کړې دي ، چې هره تاریخي څېړنه په خپله برخه کې ډېره باوري او ددوی د ژوند او پاچاهۍ د حال په برخه کې بې سارې بیلګي دي او زمونږ د هیواد د ملي تاریخ په څېړنه کې یو ځانګړی باب او څپرکی دی، چې د تاریخ پوهانو د څېړنو له امله په ښه شان سره جوت شوي او د خاص تاریخي ارزښت درلودونکی دی

زه د خپلې دغې تاریخي څېړنې په باب ددغه ټکي یا دونه کوم چې:

دغه تاریخي څېړنه یوازې او یوازې د تیمور شاه او د هغه د پادشاهۍ په باره کې ده پوهیږم ، چې د تاریخ پوهانو له پاره به په سین (سیند) کې د څاڅکي په شان وي ، دا ځکه ، چې زه د تاریخ سره دومره آشنایي او بلدیت نه لرم ، خو کوم هدف ، چې په د غې کوچنۍ او متکۍ تاریخي څېړنې په برخه کې تر نظر لاندې نیول شوی هغه د تیمور شاه د پاچاهۍ او دده د پاچاهۍ په اداري ، نظامې او ادبي تشکیل او د قام د مشرانو سره دده کړنه راجوتوي ، چې تر اوسه پورې په پښتو ژبه کې دغه شان یوه ځانګړې څېړنه ، چې تحقیقي بڼه ولري په دې باب تر سترګو شوې نه ده په دغه تحقیقي څېړنه کې له ډېرو معتبرو او لوړو ماخذونو لکه (سلطاني تاریخ ، سراج التواریخ ، درانی تیمورشاه ، عروج بارکزایی ها ، رجال ورویدادهای تاریخي احمدشاه ، بالاحصار وپیش آمدهای تاریخي، د پښتنو تاریخ ، پښتانه د تاریخ په رڼا کې،د کابل د سلطنت بیان او افغانستان) څخه استفاده شوې ده ، چې د دغو ماخذونو بشپړه پېژندنه د مجموعې په آخر کې پوریخه څرګنده شوې ده دا بیخي جوته ده ، چې هر افغان په خپل کلي او د خپل ماحول په شرایطو او هم د خپل لوی چاپیریال په هسکو ټیټو کې رالوئیږي؛ نو دیته اړ دی ، چې د خپل ژوند، کلي او د هیواد د تیر، او سني او راتلونکي تاریخ په باره کې خامخا یو څه اوري، زده کوی یې او خاصه آشنایي ورسره پیدا کوي ، دا دژوند غوښتنه ده او د هر چا سره مله او ملګرې ده

ددې خبرې غوره او پوریخ مفهوم او مانا داده ، چې هر څوك له خپل ژوند او تاریخ سره مینه او علاقه لري دا هم بیخي جوته او منلې خبره ده ، چې هر چا ته خپل وطن ، کور ، کلی او خپل تېر او اوسنی تاریخ خوږ او ډېر په زړه

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

پورې برېښې او خاصه مینه ورسره لري ، چې د خپل تېر او اوسني تاریخ سره څه نا څه آشنا شي او د خپل وطن او د پلرونو او نیکونو له ژوند او سرښندنې نه خبر شي، چې زموږ د خاورې او پلرو تاریخ څه شان و ؟ او څه ټېټې او جگې د پېړیو په اوږیدو را اوږیدو سره په کې راغلي دي

د سریزې په پای کې په ډاگه سره وایم : کوم څه ، چې په دغه مجموعه کې د دراني تیمور شاه د ژوند او د هغه د پاچاهۍ د وخت په برخه کې را غونډ کړل شوي دي ، د غور چاڼ بڼه لري او دده د زمانې د راڅرگندیدو کوچنۍ هنداره گڼل کېدای شي ، چې په پښتو ژبه د یوې څېړنې او تحقیق په توگه له دغې کوچنۍ تاریخي موضوع څخه د علم او تاریخ پوهان ، چې ما د وس او توان په اندازه کښلي څه تته غوندې رڼا ووینې ، باور لرم، چې د تاریخ د څانگې نور پوهان به د تیمورشاه د دورې هر اړخیز انځور په راتلونکې کې وکاږي او دا تاریخي لړۍ به په پښتو ژبه بشپړه کېږي

زه د خپلې دغې تاریخي څېړنې په چاپ او خپراوي کې د پښتو ژبې د زړور مینه وال ، فرهنگي او د ساپي د پښتو څېړنو او پراختیا مرکزد موئسیس ښاغلي امام الدین ساپي څخه ډېره مننه کوم ، چې د کمپوز د لگښت ترڅنگ یې دا کتاب په وړیا توگه چاپ او خپور کړ

لوی خدای (ج) دې ستر اجرونه ورپه برخه کړي

په درنښت

سر محقق علي محمد منگل

علومو اکاډمی – کابل

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

لومړنی خپرکی

د تیمور شاه په وخت کې د افغانستان حال

اعلیحضرت احمد شاه بابا(رح) د خپل سلطنت په (26) کلنه دوره کې نه یوازې ګران افغانستان خپلو طبیعي سرحدونو ته ورساوه ، بلکې د افغانستان کورنۍ او داخلي وضع يې هم تر ډېره سمه کړه ، قومي شخړې او تربګنۍ يې پای ته ورسولې او خپلو فتوحاتو ته متوجه شو ده د مرکزي حکومت قوت په ټول هیواد او خاوره کې ټینګ کړ او هیواد يې د کارونو او چارو د اسانتیا د پاره په ولایتونو او حکومتونو ووېشه . هر ولایت به د یووالي له خوا اداره کیده منظم عسکري تشکیلات یې جوړ او برابر کړل ټولو خلکو په تیره بزګرانو د مالیې ورکولو ته کلکه غاړه کېښودله او دولتي خرڅونې (خزانې) یې ترې ډکې کړې لنډه دا، چې د حکومت داخلي او خارجي وضع يې په ډېرې آرامۍ او هوسایۍ سره دده پر ځای خپلو راتلونکو کیناستونکو او اولادې ته برابره کړه ، خو دده د پادشاهۍ زمانه په جنګونو او عسکري سوقیاتو کې تېره شوه مګر راتلونکوي وخت ته يې د خپلې اولادې د پاره آرامه لار پرانستلې وه

د تیمور شاه په زمانه کې دغه ارته لویه سیمه ، چې د افغانانو ګډ کور دی په هماغه بڼه پاتې شوه او کوم ارتوالی يې ونه کړ د دراني تیمور شاه تدبیر او اراده دا وه ، چې دغه نیول شوې ملکونه او افغانستان طبیعی سرحدونه تر خپلې وسې پورې وساتي د تیمور شاه د ارادې علتونه چې ولې يې د خپل پلار (لوی احمد شاه بابا) په شان څه پرمختګ ونه کړ په دې څېړنه کې به ، چې دده د زمانې او وخت د پاره په نظر کې نیول شوې ده ، جوت کړای شي

د تیمور شاه لنډه پیژندګلوي:

الف : د پادشاهۍ د ټاکل کیدونه دمخه (د وړوکوالي- ځوانۍ) وخت :

شهزاده تیمور شاه د اعلیحضرت احمد شاه بابا دویم زوی او په (1100هـ) کال کې پیدا شوی دی (1) دده د پیدا کیدو او زېږیدو ځای د ایران ما زندران په اتفاق شودل شوی دی

څه وخت چې احمد خان (لوی احمد شاه بابا(رح)) د نادر شاه افشار له خوا څخه د مازندداران په ماموریت وګومارل شو د خپلې کډې او خپلخانې نه پرته د ابدالیو د قام څلور زره تکړه سواره هم له ده سره مله او ملګري وو په دې ځای کې د احمد خان ماموریت اورد شو اوپه (1100 هـ ق - 1742) کال کې يې همدلته شهزاده تیمور پیدا شو(1) احمد خان چې د مازندران د ماموریت له پاره د نادرشاه افشار له خوا ټاکل شوی و؛ نو دده دغه ماموریت په دې ځای کې تر 1160 کال پورې دوام وموند ددې پورته یادونې او نظر په خلاف ظفر کاکا خیل په خپل کتاب (پښتانه

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

د تاريخ په رڼا) کې ليکي ، چې شهزاده تيمور شاه په (1746ع) کال کې په مشهد کې پيدا شوی دی په دې ترتيب دده د زيږېدو په باب د مؤرخينو تر منځ د نظر اختلاف ليدل کيږي

د احمد خان ددغه ماموريت په وخت کې کله، چې د مشهد په فتح آباد کې د ايران د سردارانو په سلا او مشوره نادر شاه افشار د جمادي الآخر د مياشتې په يوولسمه د يکشنبې د شپې په نيمه نيمايي (پخه شپه) کې ووژل شو احمد خان تر لنډې جگړې وروسته چې د ايران له مشرانو سره يې وکړه د مشهد له فتح آباد نه کندهار ته د خپلې کډې ، ماشومانو او ملگرو سره را روان شو احمد خان په دې پيښه کې د نادر شاه افشار د حرم ساتنه د پښتني پت له مخې په ډيره کلکه مېړانه سره وکړه د نادر شاه ميرمنې د احمد خان ددې لوی خدمت په بدل کې هغه ته د کوه نور قيمتي الماس ، چې د محمد شاه گورگاني له خوا ددې ميره (نادر شاه افشار) ته ورکړ شوی و، وروبخښلو(1) شهزاده تيمور په اووه کلنۍ کې د خپل مېړني پلار او گرانې مور سره کندهار ته راغی کله چې، د تيمور پلار (احمدخان) او نور افغاني مشران کندهار ته راوگرزېدل سمد لاسه يې د مشر په ټاکلو لاس پورې کړ، نهه (9) جرگې د مشر او مشرۍ د ټاکلو د پاره وشوې ، له نهمې جرگې وروسته د ټولو مشرانو په خوښه او په تېره د حاجي جمال خان په پوره پاملرنه احمد خان د افغانستان په پادشاهۍ وټاکل شو او د بخت ستوری يې وځليد، صابر شاه ملنگ د غنمو وږی د احمد خان په سر کې و تومبه ، د تيرې يو تخت يې جوړ کړ احمد شاه يې پر هغه کيناوه او ورته ويې ويل : دا تخت ستا سلطنت دی او ته پادشاه يې(2) احمد شاه بابا د تيمور د عمر په اووه کلنۍ کې د گران افغانسان د سلطنت واگې په لاس کې واخيست شهزاده تيمور په پنځلس کلنۍ کې د خپل پلار (لوی احمد شاه بابا) سره د هند د نيولو او يرغلونو په وخت کې ملگری و، او احمد شاه بابا په 1170ق کال کې د خپلو فتوحاتو په لړ کې د جمادي الاول د مياشتې په اوومه نيټه ډهلي ته ورسيد، دلته يې ديوې مياشتې له تېرېدو وروسته گوهر نسا بيگم د عزيزالدين مغلي لور خپل ځوان زوی شهزاده تيمور ته نکاح کړه دا د شهزاده تيمور دوهم واده و ، چې تر پنځلس کلنۍ پورې يې په نصيب شو، احمدشاه د خپلې نږور دواده د مراسمو د تېرېدو نه وروسته ډهلی عزيزالدين محمد ته پرېښود) 1 (

څه وخت چې احمدشاه بابا له هند نه بېرته افغانستان ته د راستنېدو خيال وکړ او د راتگ په وخت کې کله ، چې لاهور ته راورسېد؛ نو خپل ځوان زوی شهزاده تيمور يې چې ډېر حليم، نرم او د ښه سلوك څښتن و او د خپل پلار اعتماد يې حاصل کړی و؛ نو د لاهور، ملتان ، کشمير، تتې ، پنجاب او نورو ډېرو سيمو د والی په حيث يې مقرر کړ، سردار جان خان ايوب زی پوپلزی يې د هغه د مرستيال په توگه وټاکه ، چې له زوی سره يې په کارونو کې مرسته وکړي د خورشيد جهان د کتاب ليکوال د تيمور شاه د ښوکړو ورو او نيکو خويونو په برخه کې ډېره ستاينه کړې ده او زياته وي چې : " ده د خپل ماموريت په وخت کې له خلکو سره ډېره نرمه وضعه او ښه چال چلند درلود" شهزاده تيمور شاه هند ته د دوهم ځل تگ نه وروسته (د خپل پلار سره د پاني پت د جگړې د تماميدونه وروسته) د لوی شاهنشاه (احمد شاه) سره کندهار ته راستون شو او د رسېدو سره سم د هرات د والی په حيث وټاکل شو(1) دی

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

تر هغه وخته پورې د هرات والي و، ځو، چې د پلار د مړینې نه وروسته د افغانستان د پادشاهۍ پر تخت د خپل پلار په مخکنۍ اشارې سره کیناست

ب : پر تخت کیناستل:

اعلیحضرت احمدشاه بابا د خپلې مړینې نه د مخه د هغه لیاقت او ځیرکۍ له مخې ، چې په شهزاده تیمور کې یې لیدله؛ نو د نورو زامنو څخه یې هغه د سلطنت د چارو د اجرا د پاره وړګاڼه ، له دې کبله یې د هغه د ولیعهد کېدو اشاره په خپل ژوند کې کړې وه کله ، چې لوی احمد شاه بابا مړ شو شهزاده تیمور په هرات کې و(2) وزیر شاه ولي خان د وخت نه استفاده وکړه او خپل زوم شهزاده سلیمان یې په کندهار کې پر تخت کیناوه د وخت ځینو غټو مشرانو ، چې د احمد شاه بابا وصیت یې د شهزاده تیمور د پادشاه کېدو د پاره د هغه له خولې اورېدلي و؛ نو د وزیر شاه ولی خان په دې کار خواشیني شول او د شهزاده سلیمان پادشاه کېدو ته یې غاړه کښېنښودله دوی

د کندهار نه ووتل او د هرات لور ته د شهزاده تیمور لیدلو ته ورغلل ، تیمور، چې د پلار له مرګ نه خبر شو ډېر غمجن و د وزیر شاه ولي خان دې کار او شوم پلان ، چې د خپل زوم په برخه کې یې سرته رسولی و ، تیمور شاه را جګ کړ، د هرات خلك ، چې زیات یې هزاره او ایماق وو ، ځانته راوبلل هغوی ته یې وویل : زما پلار لوی احمدشاه بابا زه په خپل ژوند کې د پادشاهۍ د پاره ټاکلی وم اوس ، چې هغه مړ دی ، وزیرشاه ولي خان زما ورور شهزاده سلیمان ، چې دده زوم کیږي په تخت کینولی دی ، زما د پلار خزانې یې ټولې په خپل واك کې نیولي دي ، آیا له دې غاصب نه زه د تخت او سلطنت د نیولو حق لرم که نه ؟

د شهزاده تیمور له دې خبرو وروسته د هرات خلکو د خپل والي د ښه چلند له مخې، چې تر اوسه یې د ولایت چارې په غاړه درلودلې په یوه خوله هغه ته وویل : ته حق لرې ، چې د سلطنت چارې په خپل لاس کې ونیسې او پر تخت کښېنې، موږ ټول ستا مله او ملګري یو د خلکو له منځ نه شیخ یحیی، چې لوی عالم و را پور ته شو او د هغه وخت سلطنتي توره یې د شهزاده په څنګ کې ځوړنده کړه او ټول افغاني قامونه د هغه په مرسته او ملاتړ ودرېدل له لږې مودې وروسته شهزاده تیمور په ډېره بیړه د خپل لښکر سره د کندهار لور ته حرکت وکړ او د بکوا د دښتې د لارې د کندهار احمدشاهي ښار ته له خپلو لښکرو سره ننوت) 1 (

وزیر شاه ولي خان ، چې د خلکو زیاته مینه د شهزاده تیمور د پادشاه کېدو د پاره ولیدله ؛ نو د هغه مخې ته د هر کلي د پاره ورغی، مګر څنګه ، چې شهزاده تیمور د قام د لویانو تر زیات تاثیر لاندې راغلی و، وزیر شاه ولي خان یې مړ کړ او د هغه په ټولو خدمتونو یې سترګې پټې کړې (د قام د مشرانو تر منځ د سلیمان د پادشاه کېدو په اثر زیات اختلاف پیدا شوی و ، چې د موضوع په ارتباط به جوت کړای شي) دی ددې لوی سرې د وژلو نه وروسته کندهار ته په ډاډه زړه ور دننه شو ، شهزاده سلیمان ، چې پوه او هوښیارو او په دې پوهېده ، چې تیمور له ما څخه

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

هوښيار دی ، لياقت لري او له بلې خوا يې هيله درلودله ، چې د ورونو د وژلو دوره پيل کړي؛ نو د سلطنت او تخت د چارو نه يې لاس په خپله واخيست او هغه و ، چې تيمور شاه د افغانستان پادشاه شو) 2 (

تيمور شاه د خپل ورور شهزاده سليمان په دې نيك او شريف حرکت او کار ډېر خوشاله شو ، تر څو ، چې سليمان ژوندی و تيمور شاه د هغه عزت او احترام کاوه، په دې ډول سره تيمور شاه د افغانستان په تاريخ کې د خپل پلار نه وروسته په (1773ع) کال کې د افغانستان د سلطنت پر تخت کيناست) 1 (

د شهزاده سليمان د پادشاه کېدو ، د وخت او مودې په برخه کې ، چې څومره وه ، د احمد شاه بابا د مړينې او له هرات نه کندهار ته د شهزاده تيمور تر راتلو پورې صحيح او سم معلومات نشته ، چې د ده د پادشاهۍ وخت ترې جوت شي ، خو (د شهزاده سليمان استاذ ملا پيرمحمد کاکړ، چې د پښتو ژبې يو گرامر يې د معرفت الافغاني په نوم د خپل شاگرد شهزاده سليمان په نوم اهدا کړی دي) د ملا پير محمد کاکړ د دغې اهدا د نظمونو له بيتونو څخه جوتيږي ، چې د سليمان د سلطنت او پادشاهۍ په وخت کې يې ليکلی دي (2)، چې د سلطنت موده يې له درو مياشتو نه زياتيږي

د پير محمد کاکړ هغه اشعار چې د خپل شاگرد د پادشاهۍ په باره کې يې کښلي دي دا دي:

پس له حمده له درووده

شاه سليمان دحکم نمر دی

د شاه تخت سليماني دی

زېب زينت دی شاه د علم

په ميدان د جنگ هم شېر دی

صاعقه د ده د قهر

پښتانه ور باندې شاد شوه

شاه زاده د علم کان دی

د دولت يې زه دعا کړم

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

څو امکان د بقا وینه

چې عالم باندې روشن دی

شوه د شاه مدحه مقصوده

کل عالم پرې منور دی

عجب لطف يزداني دی

سیال یې نشته څوك په حلم

د اعدا په حق شمشیر دی

ورانوي د دښمن شهر

له همه غمه آزاده شوه

نن رونق د درست جهان دی

دبخت خواست یې تل له خدا کړم

دا آفتاب دې رب لرینه

تمام ملك په ده گلشن دی(1)

د تیمور پادشاهی :

لکه چې د مخه اشاره وشوه اعلیحضرت تیمور شاه د خپل پلار غازي اعلیحضرت احمد شاه بابا په وصیت او د سردار عبدالله خان پوپلزي دیوان بیگي او نورو مشرانو په ملاتړ او پلوي په کال (1186ق او 1773ع) کې د درانیو د قام د دوهم پادشاه په حیث پر تخت باندې کیناست او د افغانستان خپلواك پادشاه شو

د پایتخت نکلول:

اعلیحضرت تیمور شاه دسلطنت د کیناستو نه څو میاشتې وروسته خپل پایتخت له کندهار نه کابل ته څکه نقل کړ چې

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

کابل ډېره ښه او معتدله هوا درلودله

د تجارت له کبله يې ډېر زيات اهميت درلود

د سياست له مخې يې هند ته د نږديوالي له امله زيات اهميت درلود

له ټولو څخه ډېره غوره دا وه ، چې اعليحضرت تيمورشاه په دې کار سره غوښتل ، چې د کندهار د خانانو ته به په هوسا او آرامه سره حکومت وکړي او د هغو له حملو او يرغلونو څخه به بچ او په څنگ وي) 1 (

تيمور شاه پوهېده ، چې په کندهار کې په آرامه سره حکومت کولای نه شي ، دا ځکه د احمد شاه بابا د سلطنت او لويې امپراتورۍ په ځلانده دوره کې درانيان په اقتصادي ، سياسی او نظامي لحاظ د نورو قومونو نه ډېر غښتلي او ممتاز شول، ددې علت دا و، چې له يوې خوا دوی ته تر نورو قومونو زياته تنخوا (معاش) مقرره و او له بلې خوا د عسکري خدمت په مقابل کې د ډېرو ملکونو او کروندو مځکو خاوندان وو او هم يې د فتوحاتو په لړ کې ډېرې ولجې تر گوتو کړې وې) 1 (

د دغو ټکيو له مخې درانيان دومره غښتلي او قوي شوي وو ، چې خپله حکومت ته د وېرې او خطر لوی خنډ او سرچينه وو ، تيمور شاه ، چې د دوی له راتلونکيو احتمالي يرغل او حملې نه ډاريده ، کندهار يې پرېښود او مرکز (پايتخت) يې کابل وټاکه چې په دې ډول يې ځان لږ څه آرام او ډاډه حس کړ پر تخت له کيناستو وروسته د تيمور شاه لومړنۍ غلتي دا وه ، چې هغه خپله دارالخلافه د کندهار نه کابل ته نقل کړه ، ددې پېښې علت دا و ، چې د کندهار د خلکو نه د سليمان ميرزا په ملگرتيا خپه شوی و له همدې کبله يې کندهار پرېښود چې کندهار د درانيو مرکز و د دراني تيمور شاه په زړه کې دا شك و ، چې دراني زړور ، زورور او په شمېر کې ډېر دي ، کله چې دوی يوه پادشاه ته اتفاق وکړي هغه د تخت نه کوز ولی او ايسته کولای شي) 2 (

تيمور شاه د خپل پلار په خلاف د حکومت ډېرې غټې څوکۍ پرته له پښتنو نورو مشرانو ته په واك کې ورکړې ، دا هغه خلك وو چې ډېر لږ يې پښتانه وو، په دې ډول سره تيمور شاه هغه تر خپل احسان لاندې را وستل په دغو مشرانو کې لومړنی سړی قاضي فيض الله خان و، چې د شاهي فرقې مشري يې په غاړه واخيسته) 1 (

د ظفر کاکا خيل په قول اعليحضرت تيمور شاه عبداللطيف خان د محصول د ټولولو افسر او د قاضی عطاوالله په قول د وزير په حيث وټاکه ، تيمور شاه خپل ساتندوی او محافظ فوځ د اسحاق زيو څخه جوړ کړ ، چې دا د درانيو يوه خواره او کمزورې قبيله وه تيمور شاه له دوی سره د قزلبا شو (12000) دولس زره کسيز فوځ هم ملگره کړ تيمور شاه د خپل سلطنت په لومړيو وختو کې د پښتنو ولسي او بې قاعدې لښکر ، چې اعتماد يې ورباندې نه کاوه ړنگ او لرې کړ ددې پر ځای يې يو منظم تنخوا خور لښکر جوړ کړ په دې توگه سره تيمور شاه د پرديو په ملگرتيا

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

د قام له سردارانو او مشرانو سره خپلې اړيکې ورو ورو پرې کړې (2) دغو کارونو په سرته رسولو سره تيمور شاه د پښتنو په فکر يو پردی او بېگانه پادشاه وګڼل شو او پښتانه بې له شکه د هغه نه ډېر زيات خواشيني او ناراضه شول

تيمور شاه او قامي مشران:

څه وخت چې تيمور شاه د افغانستان په پادشاهۍ وټاکل شو ، ده د قام مشري د حاجي جمال خان زوی سردار پاينده خان ته وسپارله ، نوموړي سردار د تيمور شاه په ګټه او لنګه (خوا، طرفداري) د درانيو بلوا، چې د شاولي خان په لمسون رامنځ ته شوې وه شنډه کړه په دې لنډ او حساس وخت کې د احمدشاه بابا تره عبدالخالق خان هم غوښته ، چې د افغانستان پادشاه شي، خو هغه ډېره زر ماتې وخوړه او د ماتې له خوړلو سره يې سمدلاسه ونيو او په دواړو سترګو ړوند کړای شو ظفر کاکا خيل په دې هکله په خپل کتاب "پښتانه د تاريخ په رڼا کې" ليکي او وايي چې : د تيمور شاه د پادشاهۍ د بې نظمۍ يو علت د مشرانو مناسبات او بل هغه قيامونه او بغاوتونه وو ، چې د هېواد په منځ کې را پيدا شول ددغو پېښو په نتيجه کې دده د سلطنت شېرازې کمزورې او د اومړي تار په څېر سستې شولې

مونږ د مخه دې ټکي ته اشاره وکړه، چې د احمد شاه بابا له مرګ نه وروسته تيمور شاه د هېواد په کورنيو چارو کې له ډېرو خنډونو او ربړونو سره مخامخ شو د تاريخ له پاڼو نه داپه ډاګه جوتيږي ، چې په دغه وخت کې درانيان په اقتصادي او سياسي لحاظ د احمد شاه په پوره پاملرنه ډېر غښتلي او قوي شوی وو) 1 (

تيمور شاه د مشرانو د خوارولو او کمزوري کولو له پاره له ډول ډول چالونو او لارو نه کار واخيست همدا وجه وه ، چې د تيمور شاه د سلطنت په لومړيو وختو کې داسې پېښې را پيدا شوې ، چې دده او قام د مشرانو تر منځ اړيکې يې لنډې او پرې کړلې ددې له پاره ، چې دغې موضوع ته په ښه شان ورننوزو دابه ښه وي ، چې همدا پېښې تر پوره څېړنې لاندې ونيسو

تيمور شاه او وزير شاولي خان:

څه وخت ، چې د لوی احمدشاه بابا رنځورتيا او ناروغي سخته شوه او په دې پوه شو، چې دې اخل (مرګ) له غشي نه شي روغيدای ؛ نو خپل وزيران او لوی مخور يې څانته راوغوښتل او هغوی ته يې وويل : چې زه خپل زوی شهزاده تيمور د سلطنت په تخت او تاج باندې کينوم او خپل وليعهد يې ګنم) 1 (

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

د احمد شاه بابا له دې نظر سره ډېرو وزيرانو او اميرانو خپله خوښه او رضا ښکاره کړه، خو ځينو ته په دې ټکي شك پيدا شو او پلمه (بهانه) يې جوړه کړه ، چې ولې اعليحضرت احمد شاه بابا له مورِ نه په دې برخه کې مسلات او سلا ونه غوښتله ؟ بل ټکی دا، چې ولې احمد شاه بابا شهزاده سليمان وليعهد نه کړ ؟

لوی احمد شاه بابا، چې ډېر ناروغ و ددوی د قناعت دپاره يې داسې وويل :

"زما مطلب او هدف له دې کار نه يوازې او يوازې د ولس او خلکو خير دی دا، ځکه ، چې تيمور زما په ژوندانه کې ډېره پوهه ، لياقت او کفايت له ځانه ښکاره کړی او د ښې ارادې خاوند دی شهزاده سليمان يو سست طبيعته او بې رحمه کراړ زړه لري ، چې د بلوا او پتنو د کرارولو په چل او تدبير باندې نه پوهيږي دده د ظلم او ستم نمونه د سردار ذال بيگ خان افغان مرگ دی ، چې دا زما د پاره ښه په زړه پورې مثال دی نو ځکه دی د وليعهدۍ وړ نه دی) 1 (

د احمد شاه بابا له وينا وروسته د قام مشران پرته له وزير شاوليخان او دده له ملگرو نه په دې اهم کار خوښ او راضي شول د وزير شاه ولي خان ملا تړ د سليمان له پاره د هغه د خپلوۍ له کبله وه ځکه شاه ولي خان خپله لور شهزاده سليمان ته ورکړې وه په دې وخت کې دده دا ډېر ټينگار د خپل زوم د پاره د قام په مشرانو ، لويانو او سردارانو باندې بد ولگېد او له ده څخه يې طبيعت او مخ وگرزېد د دغو مشرانو له ډلې نه مدد اسحق زی له ده څخه بېل او شهزاده تيمور ته ورغی او له دې سترگو ليدلی حال او پېښې نه يې زور په زور پوره خبر کړ د مدد اسحق زي له خولې څخه څه وخت ، چې تيمور شاه د وزير شاولي خان او خپل ورور شهزاده سليمان په دغه کار او عمل باندې خبر شو، نو بې له درنگ نه يې په هرات کې د عالمانو ، شيخانو، رئيسانو او نورو لويانو يوه درنده جرگه را غونډه کړه او هغو ته يې وويل چې : " زه خپل پلار په خپل ژوند کې وليعهد وټاکلم، اوس ، چې هغه جنت پناه مړ شوی او دا بد له پاره يې سترگې له مورِ پټې کړي دي وزير شاه ولي خان زه له سلطنت نه وشړلم او زما پر ځای يې شهزاده سليمان ، چې له مانه کشر او وړوکی دی د سلطنت په څوکۍ او شاهي تخت باندې کېنولی دی همدا اوس يې په کندهار کې زما د پلار په خزانو (خورځونو) خپټه اچولې او په خو شال زړه يې ډډه پرې وهلې ده؛ نو اې زما وطنوالو ! تاسې سلا راکړئ ، چې زه ددې غاصب څخه د سلطنت د نيولو حق لرم که نه ؟) " 1 (

د تيمور ددغې ونيا نه وروسته د هرات خلك له ده سره ودرېدل او د کندهار په لور را روان شول د تيمور له راتگ نه، چې د قام مشران خبر شول د هغه د ملاتړ د پاره ودرېدل ، چې دغه حال به پرلپسې په وروسته کرښو کې ښکاره کړای شي

له تيمور سره د عبدالله خان ديوان بيگي مرسته:

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

د شهزاده سلیمان او شهزاده تیمور شاه د تخت کیناستو په خبرو کې شاه ولي خان د قام د نورو مشرانو د خوښې ، رضا او موافقې نه پرته د خپل قدرت او قوت په لاس سلیمان پر تخت کیناوه ، دده تر ټولو تر بګنو او مخالفو کسانو نه مخکې د پوپلزیو مشر او رئیس عبدالله خان دېوان بیګي په ډېره میړانه ددغه اقدام د شنډولو د مخنیوي د پاره ودرېد څه وخت ، چې سلیمان د تیمور له راتګ نه خبر شو نو یې له وزیر شاه ولي خان (خپل خسر) سره سلا او مشوره وکړه دواړو په ګډه سره دا غوره وګڼله ، چې څو یا بوګان په اشرپیو (پیسو) بار د دوست محمد خان تر مشرۍ لاندې کلات ، ته، چې د غلزیو استوګنځی و، ولیږل څو ، چې په دغه ډول له هغه ځای څخه د پیسو په زور ورسره مرسته وشي د دوست محمد خان بل ورور ، چې شېر محمد خان نومېده هغه یې د بلوچستان و خواته ولیږه ، چې د هغه ځای نه هم کومك وغواړي کله، چې سردار عبدالله خان دېوان بیګی د وزیر شاه ولي خان په فکر او شوم نیت پوه شو ؛ نو ورو ورو یې خپل ملاتړي (ملګري) له کندهار څخه وایستل او خپلو کورونو ته یې ولیږل دیوان بیګي د شهزاده تیمور په ملاتړ او لنګه کولو په ډېره ټینګه سره د وزیر شاولي خان نه مرور شو او ددې کار د شنډولو په فکر کې شو د وزیر شاه ولي خان زوی دوست محمد خان کله ، چې د تیمور شاه له راتګ نه کندهار ته خبر شو سمدلاسه د عبدالله خان دیوان بیګی کور ته دننواتې او عذرکولو په نیت ورغی دیوان بیګي په ظاهره له هغه سره ډېر ښه وضعیت وکړ، خو په پټه او باطن کې یې څوتنه په دې وګومارل ، چې هغه د خپل قام نه د باندې پرې نږدي او نظر بند یې وساتي ، د دوست محمد خان مور، چې د خپل زوی له نظربند کېدو څخه خبره شوله سمدستي او بې له درنګ نه یې خپل مېړه (شاولي خان) په دې مجبور کړ چې دی له خپلو دوو نورو زامنو شکورالله خان او آزاد خان سره د عبدالله خان دیوان بیګي کور ته دروغې او سلا دپاره ورشي

وزیر شاولي خان څه وخت ، چې د خپلو دوو زامنو او دوو خوریونو سره د دیوان بیګي کره ورسېد ، سمدلاسه د دیوان بیګي له خوانه ، بې له دې ، چې خبرې ورسره وکړي ، بندیان شول د بندي کېدلو نه یې وروسته ټول شهزاده تیمور ته په ډېره مینه او خوشالۍ ور واستول تیمور، چې د وزیر شاولي خان نه ډېر کلك خپه ، خواشینی او اندېښمن و؛ نو انګو خان نامی یې په پټه سره چې د وزیر شاولي خان ډېر سخت او سر تیری تربور و دده او د هغه د زامنو د وژولو د پاره وګوماره انګو خان ، چې په خپل ژوند کې دا ورځ له خدایه غوښته د اختر د ورځې په شان ورته خوشاله شو او دا کار یې په ډېر مینه او خوښۍ سره تر سره کړ؛ نو یې د وزیر شاولي خان او د هغه په زامنو خپله خوا یخه او درې واړه یې یو ځای ووژل (1) انګو خان بې له شکه د دوی د وژلو ته دومره تږی و، چې د هغو خوارو په سرو وینو یې خپل لاسونه په ډېرې خوښۍ سره د نکریزو په څېر رنګ او سره کړل د وزیر شاه ولي خان د وژلو سره سم د هغه دوه خوریونه د اسلام خان په لاس په هماغه ګړۍ کې یو ځای ووژل شول (2) که لږ ځیر شو وینو ، چې د خپلوۍ د پیوند له امله وچ او لامده دواړه یو ځای سره وسول او له بلې خوا د وزیر شاه ولي خان وژلو د قام د مشرانو تر منځ د خپګان او مخالفت اور لا پسې تازه کړ

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

تیمور شاه او حافظ شېر محمد خان (د وزیر شاولي خان زوی):

د تیمور او سلیمان د تخت کېناستو په موضوع باندې کله ، چې وزیر شاولي خان د نورو مشرانو څخه خوا بدی شو؛ نو د تیمور د نه پادشاه کېدو د پاره یې خپل کوښښونه پیل کړل، لکه ، چې د مخه مو وویل شېر محمد خان د خپل پلار له خوا څخه د مرستې او کومك د پاره نصیر خان بلوڅ ته ولېږل شو دی د څه مودې د پاره هلته پاتې و او هڅه یې کوله ، چې د پلار د ملاتړ د پاره خلك پیدا کړي ، مګر لکه ، چې ولېدل شول تیمور شاه د رارسېدو سره د دیوان بیګی په مرسته دده پلار ، ورونه او د پلار خوریونه مړه کړل ؛ نو هغه له وېرې هلته پاتې شو تیمور شاه ، چې د شېر محمد خان له وېرې او اړودوړ د پېښېدو نه بېغمه نه و؛ نو ددې بلوا د پای ته رسولو په غرض یې نصیر خان بلوڅ ته یو پیغام ور واستاوه او له هغه څخه یې د شېر محمد خان د بېرته ستنېدو غوښتنه کړې وه نصیر خان بلوڅ، چې غیرتمن سړی و د شیرمحمد خان د لېږلو او استولو نه بیخي ډډه وکړه ، دده دا کار ددې د پاره و او پوهېده ، چې که چېرې سمدلاسه شېر محمد خان د تیمور شاه لاس ته ورشي ؛ نو دا به هم خامخا د هغه پلار او ورونو په څېر مړ کړي) 1 (

د وخت په تېرېدو سره کله ، چې شېر محمد خان ته دا جوته شوه ، چې تیمور شاه په کابل کې دی ؛ نو یې دا وخت د ځان د پاره غنیمت وګاڼه د خپلو ملګرو او لښکر سره له بلو چستان څخه راووت او کندهار ته راستون شو، شېرمحمد خان، چې هوښیار او ځیرك سړی و په کندهار کې یې د تیمور شاه په ګټه د عبدالخالق خان ورور ته ، چې د تیمور شاه پر ضد درېدلی و کلکه ماتې ورکړه حافظ شېر محمد خان یوه عریضه د خپلو جرمونو د عفوې او بښنې په غرض جوړه او ترتیب کړه، د شهزاده همایون په شاهدۍ او کلك ملاتړ یې تیمور شاه ته ور واستوله) 1 (

شهزاده همایون د حافظ شېرمحمدخان صداقت ، مېړانه، مرسته او ملاتړ د عبدالخالق د ورور په پېښه کې خپل پلار ته په یو په پوره ډاډ څرګند کړ کله ، چې شېر محمد خان ته موقع په لاس ورغله او د تیمور شاه سره یې په کابل کې لیدنه او کتنه وکړه ، د هغه عریضه یې په ډېر غور سره وکتله ، تیمور شاه ، چې د نرم زړه څښتن و ، سمدستي یې هغه وبښلو او ټول هغه مال او جایداد، چې د خپل پلار (وزیر شاولی خان) د مخالفت په اثر ورځنې ضبط شوی وو ببر ته ده ته په واك کې ورکړل په دې ډول سره شېر محمد خان د تیمور شاه د ډېرو کلکو ملاتړو (ملګرو) څخه وګڼل شو) 2 (

تېمور شاه او سردار پاینده خان بارکزی:

اعلیحضرت تیمور شاه د تخت له کیناستنې وروسته سردار رحیم داد خان د حاجی جمال خان مشر زوی بارکزیو په سرداری او مشرۍ وټاکه ، دغه نوي مشر ته یې د خپل پلار مقام، عزت او منزلت ور وسپاره څرنګه ، چې دی یو

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

خودخواه، خود غرضه او بې واکه سړی و؛ نو د خپلې بې کفایتی او بدې رويې له امله ديوې لنډې مودې د تېرېدو نه وروسته د خپل مقام (سرداری او مشرۍ) څخه لرې کړای شو او پر ځای يې د هغه ورور سردار پانيده خان په مشرۍ وټاکل شو ، دا ډېر پوه او هوښياره سړی و او د تيمور شاه سره يې ښې مرستې وکړې او کولی يې ، دا چې دده ورور سردار رحيم داد خان يې ولې لرې کړ ؟ د هغه د بې اعتمادۍ او بې اعتبارۍ علتونه ډېر دي، چې موږ د مثال د پاره دې لاندې پېښې ته اشاره کوو

"سردار رحيم داد خان په خپله د پادشاه په مخ کې له شوخۍ او سپکوالي څخه کار اخيست ، بل دا، چې د دې داسې يو بې کفايته شوخ او سپين سترگي سړي په رتبه او منصب باندې د نورو درباريانو سره رخه او کينه پيدا شوه ، که څه هم دارنگه خبرې د هغه وخت د درباريانو تر منځ يوه کوچنۍ خبره وه دا، ځکه ، چې د يوه لوړوالی د بل د پاره تکليف و، هر يوه غوښته چې خپل ځان ، ځای او ثروت د مقام د نفوذ او زور په وجه لوړ کړي ، په هر صورت دا سردار د خپلې بې کفايتۍ له امله گوښه کړی شو) 1" (

د پورته ټکي د اثبات د پاره د قاضي فيض الله خان پټ تحريك او بلوا د سردار رحيم داد خان په مقابل کې زموږ له پاره پوره باوري دليل دی قاضي غوښتل ، چې د بېلو بيلو قامونو مشران په خپل منځ کې سره واچوي ده په دې پټ تحريك سره دا هيله درلودله ، چې د درانيو سردارانو په لرې کېدو سره به زما مقام لوړ او اوچت شي(2) قاضي ، چې په ختټه او اصل پښتون نه و غوښته يې ، چې پښتانه په خپلو منځو کې سره بې اتفاقه واچوي ، څو، چې په دې ډول سره کمزوري او خوارشي ، د قاضي دغه پټ تحريك و ، چې د سردار رحيم داد خان غونډې هوښيار سړی هم تيمور شاه له مشرۍ نه لرې کړی او پر ځای يې د هغه ورور سردار پاينده خان په مشرۍ وگوماره ، ددغې دورې تاريخ ليکونکي او تاريخ پوهان وايي ، چې د سردار پاينده خان منځ ته راتگ هم يوازې او يوازې دده په شخصې لياقت، پوهه اوکړو وړو پورې تړلی و دی نه يوازې دا، چې تيمور شاه ته گران و بلکې په قام او خپله ټولنه کې يې ډېر ملگري او پلويان پيدا کړي وو ، له ټولو نه يې غوره دا، چې ده د عبدالخالق خان په پېښه کې د خپل ځان څخه ډېر پوخ تدبير د هغه د شنډولو د پاره څرگند کړی و (1) دا دده تدبير او پوخ کار و، چې د عبدالخالق بلوا (وروسته به په خپل ځای کې راوړل شي) ختمه شوه ، په دې ډول ددې نامې سردار سره د تيمور شاه ډېره مينه پيدا شوې وه ؛ نو تيمور شاه هم لوړ مقام هغه ته ورکړی و

تيمور شاه او سردار جان خان پوپلزی:

تيمور شاه د خپل سلطنت په وخت او زمانه کې د کورني سياست د ټينگولو له پاره د سليمان په غر د غتو او لويو قامي سردارانو څخه په وېره او ډارکې و له همدی کبله يې هغه يويو له کندهار څخه د خپل حکومت مرکز ته راوبلل ، څو، چې وکولای شي د هغوی له وېرې پرته د سلطنت واگې ټينگې کړي د قام له منځ نه د مشرانو رابلل او ويستل

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

ددې مقصد د پاره وو، چې په مشرانو قام راټول نه شي ، په دې ډول ده غټ مشران له ځان سره نږدې په مرکز او پايتخت کې ساتل اوله خپل کور ، کلي او قام نه يې گوښې او ځنگ ته کړل، ده مشرانو ته د خپل پلار په شان ډېره تنخوا ورکوله ددې سره سره له بله پلوه تيمور شاه د خپل وخت ډېر لوی او غټ مشران او سرداران د فيض الله خان په تحريك ، چې د تيمور شاه په دربار کې د غټ اعتبار او منصب څښتن و په ډول ډول پلمو خوار او کمزوري کړل ، د ساري په ډول د دوی له جملې او ډلې نه يو سردار جانخان پوپلزی د حليم خان زوی و، چې د مشهد د معاملو د ختمولو او د احمد شاه بابا مرگ نه وروسته له سکندر خان سره پېښور ته لېږل شوی و کله ، چې تيمور شاه د تخت کيناستو نه لږه موده وروسته څه آرام او ځای په ځای شو سردار جان خان سپه سالار او دده زوی سکندر خان يې د دوو بېلو بيلو فرمانونو په واسطه مرکز ته را وغوښتل ، دوی دواړه د فرمانونو د رسېدلو نه وروسته په ډېره بيړه سره کابل ته راغلل د دوی د راتگ علت د وزير شاولي خان د مرگ له امله خپگان او ملاتړ گڼل شوی دی کله ، چې را ورسېدل، له دې ځای نه زر تر زره کندهار ته ولېږل شول په لومړي سر کې دواړه ښه و نازول شول ، خو د څو ورځوله تم کېدو او تېرېدو نه وروسته سردار جانخان او د هغه ورور زمانخان د قاضي فيض الله خان په سلطنت ، چې يو غير پښتون درباري و دواړه د تيمور شاه له خوا څخه بنديان شول ، قاضي فيض الله خان په ډېره ځيرکتيا سره تيمور شاه په دې پوه کړی و چې دوی په قام کې غټ نوم لري او بل دا، چې د وزير شاولي خان په مرگ هم خپه او خواشيني دی ؛ نو يې بندي کول ضروري کار دی د فيض الله خان خبره تيمور شاه په ډاگ نه غورځوله څه به يې ، چې ورته ويل ، هغه منل کېدل د دوی دواړو د بندي کيدلو علت همدا وو خو په تيره د قاضي فيض الله خان او دده د ملگرو تحريك ، چې په دربار کې يې د مشرانو د ځپلو د پاره پيل کړی و مړه اور ته يې ببوزی واهه ددوی په دې کار سره يې دا ځل بېر ته هغه پخوانۍ بلوا، چې د وزير شاولی خان د مرگ له امله د قام د مشرانو تر منځ پيدا شوې وه ، د تيمور شاه غوږو ته ورسوله ، که څه هم سردار جان خان هيڅ گناه نه درلودله او د تيمور شاه سره يې زيات اخلاص او مينه درلودله) 1 (

فيض الله خان نه غوښتل ، چې پښتانه دې آرام وي ؛ نو دده په تحريك سره په 1191 قمري کال کې سردار جانخان د پښتنو ميړنی اتل په دل آرام کې د مخالفينو له خوا مسموم شو او ددې مسموميت په اثر يې د فاني نړی نه د ابد د پاره سترگې پټې کړې ، دا په ډاگه جوته شوه ، چې د فيض الله خان په پټو تحريکونو سره تيمور شاه ډېر زړور او توريالي پښتانه مشران له لاسه ورکړل او هم يې دده د تحريك له مخې په خپل منځ کې سره واچول ، چې په دوی کې يې لوی درز او بېلتون را پيدا کړ

تيمور شاه او برخوردار خان:

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

دا میرنی افغان پښتون د هغو خانانو په ډله کې و کوم چې ، د تیمور شاه د سلطنت او په تخت باندې د کیناستونه د مخه د شهزاده سلیمان په ملاتړ د وزیر شاولي خان سره ولاړ وو برخوردار خان د لوی احمد شاه بابا په زمانه کې د لښکر په تنظیم او ترتیب گومارل شوی و او دده له غوره ملگرو څخه گڼل کېده، کله ، چې د احمد شاه بابا له مرگ نه څه موده وروسته تیمور شاه په تخت باندې کیناست ؛ نو د هغه مخالفین په تېره شاولي خان او دده ملاتړ ملگري ، چې په خپل هدف او مقصد کې بریالي نه شول ، ډېر خواشیني شول ، بر خوردار خان له هغه وخت څخه له تیمور شاه نه ډارېده او تل وېره ورسره مله وه دی پوهېده ، چې تیمور شاه په هر رنگ او وجه سره ، چې کیږي ماله منځه وړي او دی د تیمور شاه کړوته متوجه وو او غوښته یې ، چې په مناسب وخت کې هغه ته د ځان د عفوې په برخه کې څه عرض وړاندې کړي دا، ځکه دی په دې هم پوه و، چې تیمور شاه د نرم زړه څښتن دی کله یې ، چې چاته د زړه سوي او ترحم کولو مخ ور واوړي ؛ نو بې له درنگ څخه یې پخوانۍ رخې له زړه څخه ووزي او سړی بخښي برخوردار خان یوه ورځ د ځان د خلاصون د پاره داسې چاره او تدبیر وسنجولو (1) ، چې تیمور شاه له حده زیاتورباندې مهربانه شو او د هغه تېر کړه یې هېر او خورا لورېینه یې پرې وکړه ، په دې کار او تدبیر سره د تیمور شاه په نږدې ملاتړ ملگرو کې حساب شو

تېمور شاه او د عبدالخالق خان را پورته کېدل:

د تیمور شاه د پادشاه کېدو د بیان په وخت کې مو د مخه دا ټکی یاد شو، چې درانیو د عبدالخالق د ملاتړ او د هغه د پادشاه کېدو دپاره لیچې پورته کړې ، خو دا پېښه زر تر زره د حاجي جمال خان زوی سردار پاینده خان له خوا د تیمور شاه په گټه شنډه شوه:

د 1774 او 1775 کالو ترمنځ یو کلك اړودوړ د تیمور شاه د پادشاهۍ د ړنگېدو د پاره پېښ شو، چې مشر یې عبدالخالق و (1) دې نامې سردار او مشر په دې لنډ وخت کې د ښکار پور د ځمکو د مالیې اجاره په شپږو لکو روپیو په غاړه اخیستې وه د مالیې د راټولولو د پاره تیمور شاه شیخ عبدالطیف خان د مالیې وزیر هغه ته ور ولیږه ، چې د ځمکو مالیه ور څخه واخلي او د دولت خزانې ته یې واچوي کله، چې د مالیې وزیر ور ورسېد له هغه یې د مالیې د ټولېدو غوښتنه وکړه، خو عبدالخالق خان د مالیې وزیر ته په ځواب کې وویل : " خوارې مه کوه تر اوسه پورې زر نه دي راټول شوي " د مالیې وزیر بیا بیا د مالیې د غوښتنې تاکید او ټینگار وکړ او څو تنه یې هغه ته ورولېږل او ورته ویلي یې و ، چې عبدالخالق خان ته ووایاست ، چې د مالیې ورکړه ضرور ده ورلېږل شویو کسانو د عبدالخالق خان په حضور کې د مالیې د وزېر خبرې هغه ته واورولې، خو عبدالخالق خان هغو ته وویل: " مالیه نشته ، زما ځواب په دې برخه کې منفي او نه دی "

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

عبدالخالق خان پوهېده ، چې د ماليې وزير به زما په دې کار زما له خوا څخه پادشاه ته شکايت وکړي؛ نو يې د ځان د ساتنې د پاره د ښکارپور مځکه د پادشاه د ډار او وېرې له کبله پرېښود له او کندهار ته ، چې د درانيو مرکزو راغی، تيمور شاه هم ددې ياغي او سرکښ سړي د ټکولو له پاره څو تنه و ګومارل چې هغه پيدا کړي ، څنګه ، چې ده خپل ځان ډېر ساته؛ نو هغو پيدا نه کړای شو، عبدالخالق خان په ډېره بيړه او تلوار سره پر لاره تېر شوی او د کندهار مرکز ته رسېدلی و ؛ نو څکه د تيمور شاه ګومارل شويو کسانو پيدا نه کړ) 1 (

عبدالخالق خان ، چې د احمدشاه بابا تره او مشر سړی و کله ، چې کندهار ته را ورسېد؛ نو په کندهار کې يې د درانيو په يوه لويه جرګه او غونډه کې مشرانو ته د تيمور شاه له خوا زيات شکايت وکړ او داسې يې وويل : " تيمور شاه درانيو په ښه او درانده نظر نه ګوري ، په دربار کې يې پښتانه لرډي ډېر او د هغوی پر ځای يې دربار د نورو پستو (نرمو) ژبيو څخه ډك دی او هغه نازوي ، دا نازولي، چې په ختېه پښتانه نه دي په هغو باندې پښتانه په خپل منځ کې سره وهي" په دې شپېبه کې هغه مشران ، چې د وزير شاولي خان په مرګ د تيمور شاه څخه زيات خواشيني او مرور وو، د عبدالخالق خان شکايت او خبرو ته يې په ټينګه غوږ ونيو(1) او د هغه سره يې ګډه پرېکړه د تيمور شاه د غورځولو او ټکولو د پاره وکړه د عبدالخالق خان د خبرو نه وروسته د هغه د ملاتړ ملګرو او مشرانو له خوا څخه دی د تيمور شاه پر ځای د سلطنت او د پادشاهۍ د مقام او تخت کيناستو د پاره په ګوته او وګومارل شو، چې موږ ټول به ددې ګډ هدف د لاس ته راوړو د پاره درسره يو ځای ولاړوو ترډې پريکړې وروسته مشرانو هغه ته پنځه ويشت زره (25000) عسکري لښکر، چې د قومي او ولسي خلکو نه جوړ شوی و په واك کې ورکړ او د کابل د نيولو په نيت او د تيمور شاه د پادشاهۍ د ړنګولو په خيال په ډېر غورځنګ سره له کندهار څخه مخ په کابل را روان شو او د جنګ د پاره يې لازم او منظم ترتيب ونيو دراني تيمورشاه ، چې د عبدالخالق خان او د هغه د ملاتړ مشرانو له دې کلك اقدام نه د کابل په لور خبر اواګاه شوی و، خوراخوا بدی، پرېشان او خپه و؛ نو ده د ځان د ساتنې او سلطنت د دوام او پايښت دکابل، جلاآباد او پېښور شاو خوا اميرانو او مشرانو ته دمرستې او کومك پيغامونه ور وليږل ، چې ددې بلوا د ختمېدو د پاره ورسره ملګري شي، خو د دوی له خوا کوم مثبت ځواب هغه ته ورنه کړ شو دی ، چې د خپلو پيغامونو د استول شويو سيمو نه نا اميد شو؛ نو يې بله چاره پرته له دې څخه ونه ليدله او سمدلاسه يې دلاورخان د بلخ له ولايت نه کابل ته راوغوښت او دا ددې له پاره ، چې په تنګ او لنډ وخت کې له هغه سره مرسته وکړي

په دې حساس، لنډاو تنګ وخت کې، چې عبدالخالق خان د کندهار له خوانه د کابل لوري ته د کابل د نيولو د پاره راروان و، د کابل د سيمې مشران او منصبداران هم د تيمورشاه د امر نه تقريباً په ډېډه او واوښتل او په جلا جلا ډول يې د دفاع او مخ نيوي پيشنهادونه وړاندې کړل د تيمورشاه مور، چې په دې لنډ وخت کې دا بد حال وليد(1) اود هغه ماتې خامخا ورته ضرور اېسېدله؛ نو بې له درنګ نه عبدالله خان ديوان بيګي ته ورغله او په خپل لاس يې د تيمور شاه او دده لاسونه سره ورکړل او ورته وی ويل : " ښاغليه ديوان بيګي صاحبه ! ما نن ورځ د شاه دراني زوی

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

په تا سپارلی دی" په دې شېبه کې که څه هم دیوان بیګي د هغې خبرې ته سم پام ونه کړ دا ځکه د هغه زوی د عبدالخالق په ډله کې شامل او د هغه د ملاتړ ملګرو څخه و، خو دغه دلیل تر ډېرې پورې سم نه دی کوم علت ، چې مؤرخین غوره ګڼي هغه دادی: له یوې خوا تیمورشاه د وزیر شاولي خان د وژلو له امله هغه ته خپل اهمیت بایللی و، دا ځکه ده داسې فکر نه کاوه، چې زما په ملاتړ سره ، چې وزیر شاولي خان هغه ته وسپارل شو؛ نو به یې سمدلاسه مړ کړي، دې کوچني کار تیمورشاه دیوان بیګی ته ووړاو کوچنی کړی و، له بلې خوا د مرکز (پایتخت) بدلولو او د پارس دود او دستور خوښولو بنې او ځینو نورو نیمګړتیاوو دیوان بیګی له تیمورشاه څخه اړولی و ؛ نو ځکه یې د هغه د مور خبرو ته څه توجه ونه کړه

کله، چې تیمور شاه ټولې لارې پر مخ تړلې ولیدلې؛ نو خو را ناامید او خپه شو دی د خپل تدبیر په سنجولو کې و او نابېره ، چې ډېرې غصې او قهر نیولی ، و په تر یو تندي یې سمدلاسه خپل زر تنه تنخوا خواره سپاهیان ، چې ده په خپل وخت کې نیولي وو د جعفر خان چندولي تر مشرۍ لاندې د غزني په لور د عبدالخالق د ماتې د پاره ولېږل، ددغو عسکرو له لېږلو وروسته دی د شپږو زرو تنو سره روان شو او د شش ګاو په برخه کې یې د عبدالخالق د مخ نیوي او مقابلې لارو نیوله کله ، چې د دواړو دښمنو او مخالفو ډلو د مخامخ کېدو په وخت کې د عبدالخالق خان د لښکر نه دوه تنه مشران محراب خان او دلاور خان له هغه نه جلا او بې له کومې ګټې او د دوستۍ په خاطر د تیمور شاه سره ودرېدل او هغو له ځان سره یوه ډله ملګري هم بېل کړل (1) په دې کار سره د تیمو شاه مټ کلك او د عبدالخالق مټ کمزوری شو، تیمورشاه ، چې عبدالخالق او د هغه نورو نږدې مشرانو ته ډېر قهر نیولی و د عبدالخالق د لارې د بندولو په غرض یې، چې د کابل په لور مخ په وړاندې رانه شي، څلور سوه قلماقي غلامان په لار کې ګومارلی وو او هغوی ته یې د دښمنې ډلې د ځپلو لازم هدایتونه ورکړي و، د دښمنو ډلو ترمنځ په شش ګاو کې د مخامخ کېدوله امله جنګ په ډېر قوت سره پیل شو څنګه ، چې د تیمور شاه لښکر په درنده او قوي شاهي باجې خانې او درندو توپونو باندې سنبال و(1) د جنګ او نښتې په وخت کې بری او فتحه په برخه شوه د کندهار لښکر ، چې ډېره وسله نه درلودله او په منظم ډول سره یې جنګ نه شو کولای د جنګ په وخت کې دوه زره تنه مړه او عبدالخالق هم د تیمور شاه د لښکر لاس ته ورغی (2) په دې جنګ کې مدد خان او سردار پاینده خان د تیمور شاه په ګټه او ملاتړ ډېره کلکه مېړانه وکړه دا د دوی مېړانه وه ، چې تیمور شاه بری وموند او پاینده خان په خپله ځیرکتیا سره د عبدالخالق خان ډېر زیات پاخه ملګري د جنګ په وخت کې د تیمور شاه په خوا راواړول همدارنګه مدد خان ، چې یو پوه او زړور جګړن و په جنګ کې یې کلکه توره وکړه

د تیمورشاه په وخت کې دا بې ساری اړودوړ ، چې د عبدالخالق په مشرۍ پیل شوی و، دده په نیولو او ماتې سره ختم شو څنګه ، چې عبدالخالق خان مشر او سپین ږیری سړی و؛ نو د نیولو په وخت کې یې د مرګ نه د خلاصون له پاره فکر کړی و، ده د هوښیارۍ نه کار واخیست کله ، چې تیمورشاه ته راوستل شو؛ نو بې له درنګ نه یې د هغه د وژلو امر صادر کړ ، خو هغه داسې ورته ووېل :" آیا ته شرم نه لرې، چې ما ستا پلار سره په یوه ګډ لوښي کې

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

همیشه ډوډۍ خوړله او هغه به زما احترام کاوه دا ځکه زه د هغه تره وم (1) تیمورشاه، چې د نرم خوی او تنکي زړه ښتن و د هغه وژلو نه تېر شو او د ځان سره يې وساته، خو ددې سره سره يې هغه په سترګو ړوندکړ، په دې ډول د عبدالخالق دا سخته بلوا د تیمورشاه په مقابل کې ختمه شوه

تېمور شاه او د فیض الله خان خلیل بغاوت:

په 1779 کال کې د خلیلو مشر فیض الله خان، د ګکمنیو صاحب زاده او د برو مومندو مشر ارسلاخان د تیمور شاه د وژلو او د شهزاده سکندر شاه د پادشاه کېدو د پاره، چې د احمدشاه بابا شېړم زوی و ، په ګډه دا پرېکړه وکړه ، چې په هره وجه کیږي(1) دوی به دا عمل او خپل جوړ شوی پلان تر سره کوي ، ولو که د دوی په وژلو هم تمام شي په دغه وخت کې تیمورشاه د پېښور په بالاحصار کې په خپله شاهي کلا کې استوګنه درلودله او د پنجاب د حملې او برید په باره کې يې د خپلو مشرانو او مخورو سره سلا مشوره او فکر کاوه) 2 (

فیض الله خان ، چې د پېښور د مځکوالو ، مشرانو او غټانو رئیس وْ، د تیمور شاه د وژلو پرېکړه او پلان يې بیا د تیمورشاه له یوه نږدې دوست خواجه سرى یاقوت خان سره نوی کړ(3) خواجه یاقوت ، چې د تیمورشاه د حرم او دده د سرای د ساتلو مشر و او په دې پرېکړه يې خوله پټه کړه او چاته يې څه ونه ویل فیض الله خان د خپل پلان د عملي کولو د پاره له خپل ملاتړ ملګرو سره په اول کې د مکر او حیلې څخه کار واخیست او د دوستۍ په جامه کې يې له چل نه کار واخیست د تیمورشاه حضور ته راغی او کله ، چې دی هلته د خپلو ملاترو کسانو سره ورسید؛ نو داسې يې وویل : " مونږ د پادشاه حضور ته دا ډول عرض لرو، د پنجاب سېکانو د مسلمانانو په ضد او د هغوی د ماتولو د پاره بلوا او اړودوړ را پورته کړی دی اما ستاسو امیران او منصبداران ډېر ورڅخه تنګ شوي دي، که د پادشاه اجازه او امر وي زه به د خلیلو، مومندو او ځینو نورو خلکو په راټولولو د هغوی کرارولو او ځپلو ته ورودانګم تیمورشاه دده عرض منظور او هغه يې ومانه) 1 " (

فیض الله خان خلیل ، چې مخکې له مخکې د تیمور شاه د وژلو اوله سلطنت نه د غورځولو نیت او قصد کړی و د خپل مرام او مطلب د ترسره کېدو نه وروسته د پنځه ویشت زره لښکر سره د فرصت او وخت په انتظار کېناست ، او دې ته سترګې په لار و چې کله به خپل هوډ ترسره کړي فیض الله خان یوه ورځ د غرمې د ډوډۍ له خوړلو څخه وروسته د غرمې د خوب په نیت چې ویده شي د پېښور بالاحصار ته ولاړ ، ددې په ځای چې ویده شي د سلطاني تاریخ په قول (1) دا وخت يې له بل هر وخت نه ښه غنیمت وګاڼه او ملاتړ ملګري او خانان يې د خپل ټول را غونډ شوي لښکر سره ، چې شلو زرو تنو ته رسېده او د مخه يې مشوره او پرېکړه کړې وه د تیمورشاه د کتنې او لیدنې په پلمه د هغه پر حصار او ماڼۍ وردننه شول د کلا پیره دارانو او ساتونکو زیات مقاومت وکړ او ورته وی ویل :" بې له مشرانو باید ټول ولاړ نه شئ " د پیره دارانو مقاومت او ټینګار په بهانه ، چې فیض الله خان خپل لښکر یوه کړی و ،

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

په پوره بېرحمۍ او بې له زړه سوي ځخه د هغوی په وژلو بريد او لاس پورې کړ، په دې شيبه کې يوشمېر پيره داران او ساتونکی ووژل شول څه وخت ، چې تيمورشاه د خپلو پيره دارانو سوي نارې ، چغې او بدحال وليد نو د حصار لوړ برځ (برج) ته و خوت او خپل خاص او مخصوص ګارډ ته (دده د مخصوص ګارد يادونه د مخه راغلې ده ، هغه خپل ساتونکی ګارډ اسحق زيو نه جوړ وه، ده په هغو باور درلود ، چې په ډېر مشکل او سخت وخت کې به مې په کار شي ؛ نو يې د قام بې قاعدې لښکر، چې د درانيو او نورو پښتنو قومونو نه جوړ شوی و له منځه لرې کړ او پر ځای يې تنخوا خواره عسکر ، د تاجکو او اسحق زيونه د عسکرو په بڼه سنبال کړ) اشاره وکړه او هغوی ته يې وويل ، چې ارګ ته د مقابلې او تورې د پاره ورننوزئ شاهي عسکرو، چې د مقابل لوري حيله ګر لښکر وليد د خپلې وسلې او ځان د ساتنې په غرض يې داسې سخت بريد پرې وکړ ، چې په يوه درنګ يې د خپلې درندې شاهي وسلې په قوت له کلا نه ورشنې (بېديا) ته وويستل، دوی هغوی ته موقع ورنه کړه او په خورا مېړانه، توره او وژلو سره يې دفيض الله خان اود هغه د ملاتړ ملګرو ولسې لښکر په ماتولو باندې يې له ډېره قهره خپله خوا يخه کړه، ددوی په پرلپسې وړاندې تګ سره په ولسي لښکر کې ماتې ګډه شوه په دې سخت اړودوړ او چپاوکې فيض الله خان او د هغه زوی ونيول شول دوی دواړه له ډېر کړاو او عذاب تېرولو نه وروسته ووژل شول ارسلاخان ، چې د فيض الله خان سره ملګری و او په دې پېښه کې يې لوی لاس درلود له دغه ځای ځخه وتښتېد، د ځکمنيو صاحب زاده ، چې يو روحاني او مذهبي سړی و د قام د نفوذ او په هغه باندې د زړه د بدېدو له امله د مرګ نه بچ کړای شو په دې ډول سره د دغو دريو تنو پټه پرېکړه ، چې د تيمورشاه د مرګ او وژلو د پاره شوې وه ناکامه شوه دغه درنه پېښه دده د عسکرو په مېړانه او سر ښندنه ، چې دده په اشاره سره د دښمن په مقابل کې ودرېدل بيخي شنډه کړای شو

د ارسلاخان تېښته:

ارسلاخان ، چې سلطاني تاريخ د اسدالله په نوم ياد کړی دی ، د لوی احمد شاه بابا په وخت کې د سرهند په صوبه دارۍ (1) مقرر او احمدشاه بابا ته ډېر ګران و له بده مرغه په دې وخت کې يې د خليل (فيض الله خان) سره د ډېرې ګټې په خاطر د تيمورشاه مرګ ته ملا وتړله ، کله ، چې ده او فيض الله خان په خپل جوړ شوي پلان کې د تيمورشاه له خوا ماتې وخوړه ؛ نو فيض الله خان د مرګ په ليدلو سره دی وتښتېد او ځان يې اتمانخېلو ته ورساوه (2) کله، چې ارسلاخان د اتمانخېلو لومړي کلي ته نږدې ورسېد، د کلي مشران د خبرو د پاره د هغه سره د کلي نه بېديا ته ووتل او هغه ته يې وويل :" تا موږ په خپل کلی کې پرېښودلی اوساتلی نه شو دا، ځکه، چې موږ د پادشاه سره د مقابلې او جګړې توان نه لرو، هغه زموږ پادشاه دی څه وخت، چې ته زموږ کلي او سيمې ته ننوزې او شپه تېره کړې ؛ نو موږ خامخا ستا د ساتنې په باب پښتني دود او پښتونواله تر سره کوو او په ننګه دې درېږو ارسلاخان د دوی سره د يو لړ خبرو کولو نه وروسته په يو چل خپله کډه د خپلو ملګرو په لاس کلي ته وردننه کړه او د هغه چل داو : ده په ډېر مهارت سره د کلي مشران په خبرو کړل او ملګرو ته يې لا پخوا ويلي وو چې زه به د دوی سره خبرې کوم او په دې وخت کې به سمدستي تاسې کلي ته زما د کډې سره ننوزئ کله ، چې د کلي مشران د کډې

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

په ننوتلو باندې کلې ته خبر شول ؛ نو يې ورته وويل اوس د خبرو ضرورت پاتې نه شو هرڅه سم شول، دی يې په تود هرکلي سره خپل کلي او جومات ته بوتلو او داسې يې ورته وويل : "ته اوس زمونږ ميلمه يې او مونږ د تاپه ساتنه مجبور يو "1)

په دې ډول تيمورشاه د ارسلاخان د پيدا کېدو او نيولو نه نااميد شو؛ نو ديوه چل نه يې د هغه د لاس ته راوړلو دپاره کار واخيست ، دده چل داو ده په خپلو مجلسو کې ويل :" ما اوس ارسلاخان ببنلی دی" دده داخبره ورو ورو په ولس او خلکو کې تيت او خوره شوه ، هغو يقين وکړ، چې په رښتيا سره تيمورشاه د نرم زړه څښتن دی ، مگر څه موده لا تيره نه وه ، چې قاضي فيض الله خان تيمورشاه پوه کړ او هغه ته يې وويل : په هره وجه سره ، چې کيږي ارسلاخان زه ستا حضور ته حاضروم قاضي فيض الله خان، چې پښتانه يې په کراره نه پرېښودل ارسلا خان ته يې په چل او ذمه وارۍ يو قرآن ور واستاوه ، د ښښنی او خلاصون ليك يې د دې قرآن پر مخ ، چې د شاهي مهر په واسطه سره ليکل شوی وکېښود، په دې توگه سره قاضي فيض الله خان ارسلاخان پېښور ته را حاضر کړ، تيمورشاه په اول کې د قاضي فيض الله خان په شفاعت سره د ارسلاخان د وژلونه ډده وکړه،(1) مگر د خلکو او قاضي صاحب په چلونو سره د نږدې درباريانو د زيات اسرار او شکايت له امله د هغه خوراکي د وژلو امر صادر کړ، او په حق ورسېد

تېمور شاه او د آزاد خان بغاوت:

آزاد خان د حاجي کريمداد خان زوی و، دده پلار د عليحضرت احمد شاه بابا له خوا د کشمير حکمران مقرر شو ، او ددغې وظيفې نه د مخه يې د عرض بيگي وظيفه ترسره کوله کله ، چې حاجي کريمداد خان مړ شو ، دده زوی آزادخان تيمور شاه له خوا خپل د پلار پر ځای په کشمير کې حاکم وټاکل شو)2 (

آزادخان په خپل وخت او زمانه کې په سخاوت او مېړانه کې ساری نه درلود، د خپلې حکمرانۍ په وخت کې يې ډېر خلك د خپل نيك خوی او ښه سلوك په اثر د ځان ملگري او پلويان کړي وو دا شان په خپل مټ او توان لس زره کلك سواره په خپل ځان پسې هم ملاتړ درولي وو د وخت په تېريدو سره ده د دووکالونو حکمرانۍ کولو څخه وروسته د استقلال اعلان وکړ په دې شيبه کې دده ورونه د تيمورشاه ملگري او ملاتړ وو دی يې د پادشاه د ياغي کېدو نه منع کاوه، خو ده د هغو خبره ونه منله سره له دې ، چې د هغوی سلا يې خوښه نه کړه په دې وجه ، چې د تيمورشاه پلويان وو ، له کشمير څخه يې هم وشړل) 1 (

څه وخت چې تيمور شاه د آزادخان له ياغي کېدو نه خبر شو ډېر خوابدی، پرېشان او خپه شو، خو د هغه د بلواد شنډولو د پاره يې په اقدام لاس پورې کړ په لومړي سر کې يې هغه ته محمد علي خان ، چې په کفايت خان سره مشهور و ، دده د هدايت او نصيحت کولو دپاره وروليږه(2) تيمور شاه په دی وجه سره غوښته ، چې د ازړور او د

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

ښه خوی پښتون بې له کوم زيان او تکليف د رسېدلو څخه دې ته اړ کړي ، چې په خپله خوښه له دې کار او عزم نه لاس واخلي څو ، چې خبره توري او مرگ ته ونه رسيږي

کله، چې کفايت خان دپادشاه په امر کشميرته ورسېد، په ډېره خوږه ژبه اونرمه لهجه يې د تيمورشاه پيغام هغه ته ورساوه او په خندا يې ورته ولوست د کشمير د ماليې د غوښتنې په برخه کې، چې آزادخان را ټولوله او مصرف کړې وه د هغې په عوض کې يې له ده څخه دوه درې لکه روپۍ د سفر خرڅ په پلمه وغوښتې دا شان يې د هغه د حال او استقلال غوښتنې په باره کې تيمورشاه ته يو ليك واستاوه ددې خط په رسېدو سره تيمورشاه د هغه په حال او کړو ، چې دده په مقابل کې پورته شوی و ښه خبر شو او د چارې په لټه کې يې شو(1)، په همدې وخت کې کفايت خان هم کابل ته را گرزېدلی و، کله چې کابل ته را ورسېد تيمور شاه يې د آزادخان له حال او کيفيت څخه خبر کړ له دې وروسته تيمور شاه مرتضی خان او زمان خان د آزاد خان ورونه د هغه د ټکولو له پاره د دېرش زرو (30000) لښکرو سره ورواستول څه وخت ، چې دوی کشمير ته ورسېدل آزادخان هلته نه و او د خپل خسر په کور کې دېره و په دې وخت کې دی د ورونو له راتگ نه ، چې دده په ضد د لښکر سره راغلی وو خبر شو؛ نو په ډېره مېړانه د هغو د جنگ او مقابلې دپاره مخې ته ور ووت په لومړۍ نښته کې آزاد خان ماتې ومونده، خو دده د اکا زوی په دې نښته کې په پوره توري سره د تيمورشاه د لښکر په مقابل کې کلك مقاومت وکړ دده

د مېړانې او بريالۍ حملې له امله په پای کې د تيمورشاه لښکر مات او تيښتې ته اړ شو، خو د ماتې له امله د آزاد خان سره يو ځای د کشمير لورته په گډه دننه شول د تيمورشاه په لښکرو کې يوازې يو تن ، چې د سيدانو څخه و تر آخره پورې کلك په مېړانه ودرېد ، تردې اندازې پورې مېړانه يې وکړه ، چې دده توره او قوت په خپله د آزاد خان هم خوښ شو او د ماتې نه وروسته يې هغه ته د مېړانې له امله ډېر عزت ورکړ آزاد خان د تيمورشاه د لښکرو نه درې زره تنه بنديان ونيول او هغوی ته يې وويل : " تاسې ته خپله په دې ټکي واك او اختيار دی ، چې کشمير کې زما ملازمت کوئ او يا بېرته کابل ته ځئ " د دوی له ډلې نه يونيم زر تنه په دې راضي شول چې بېرته کابل ته ولاړ شي، آزداخان د دوی له دې نظر يې او رايې نه ناراضه او خوابدی شو او په پټه يې د مظفرآباد ببړۍ چلونکو ته د هغوی د ډوبولو امر صادر کړ څه وخت ، چې ددې ماتې خبر تيمورشاه ته ورسيد سمدستی له کابل نه د پېښور په لور وخوځېد او پېښور ته د رسېدو سره سم يې سردار مددخان اسحق زی او ځينې نور سرداران د کشمير خواته ولېږل ، څو ، چې آزداخان له پښو وغورځوي او له دې سختې پېښې نه په امن شي څه وخت ، چې د تيمورشاه په امر سردار مدد خان د آزادخان د ماتولو دپاره کشمير ته ورسېد، د رسېدلو سره يې سم او بې له درنگ نه په جنگ لاس پورې کړ ، د دواړو دښمنو او مخالفو ډلو ترمنځ څو ورځې پرله پسې سخته نښته وشوه ډېر ځوانان په کې خاورې شول ، خو يوې خوا ته هم فتحه او برى په نصيب نه شو سردار مددخان ، چې د تيمور شاه يو پوه نظامي سردار و په ډېره هوښيارۍ او ځيرکتيا سره يې(1) د آزاد خان ځينې سرداران او د لښکر مشران په ځان پسې واړول ، کله ، چې آزادخان له دې کار نه خبر شو او په دې هم پوه شو ، چې قوت او قدرت يې په خپل منځ کې کمزوری او ټوټې ټوټې

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

شي ؛ نو بله لار یې ونه لیدله ، د وېرې او ډار له کبله یې په تېښته او فرار لاس پورې کړ، د جنګ په حال کې یې د راجه رستم کور ته ، چې دده خسر و ځان ور ورساوه ، دده د خسر کور او ځای ، چې په وچ بیابان ، سولین او شګلین ډاګ کې آّباد شوی و د تیمورشاه د لښکرو په مقابل کې یې د دېوال او سد مثال درلود ، دې وچ او سولین ډاګ ته ، چې اوبه یې نه درلودلې د ورتلو امکان ډېر کم او یا هیڅ نه و سردار مددخان ، چې د هغه د تیښتی لار و لیدله او پوه شو ، چې جنګ نه ورسره کیږي ؛ نو د آّزادخان خسر ته یې په کلکه ولیکل : که ته ، چیرې خپل زوم یعنې آّزادخان موږ ته ونه سپارې او په لاس کې یې را نه کړې ، دده په ګناه به تا له تیغه تیر کړو ، دا ستا د خبرېدو د پاره پیغام و ، خوښه او رضا ستا هره لاره ، چې ته غوره ګڼې هغه به د ځان د پاره خوښه کړې راجه رسم د مددخان له وېرې او د ځان او کورنۍ د ساتنې د پاره آّزاد خان د خوب په حال کې ، چې ویده و ، د مددخان سختو او خونخوارو پنجو ته وسپاره دې نامې او توریالې سردار (آّزاد خان) ، چې د خپل خسر حال ولید د مددخان د ور رسېدو سره سم یې په خپله ځان مړ کړ(1) په دې توګه تیمورشاه د کشمیر له دې کلك قیام نه په امن کې پاتې شو

د فتح خان یوسفزي یاغي لېدل:

فتح خان یوسفزي د مظفرآّباد د ریاست د نیولو وروسته ، کله ، چې شاهي مالیه ټولوونکو د کشمیر د سیمې مالیه راټولوله د هغې د نه ورکولو مخه یې په کلکه سره ونیوله په دې ډول سره دغه خان هم تیمورشاه ته یاغي شو څه وخت ، چې تیمورشاه دده له یاغي کېدو او سر غړونې نه خبر شو، ډیر په قار شو او د هغه د ټکولو دپاره یې یو تکړه لښکر ولیږه کله ، چې د تیمورشاه لښکر د فتح خان سره د مقابلې په وخت کې مخامخ شو؛ نو د مخامخ کېدو او جنګ په وخت کې یې ته هغه کلکه ماتې ورکړه ، دا یاغي خان یې بندي د اعلحضرت تیمورشاه حضور ته لاس تړلی راوست تیمورشاه ، چې ولید سمدستی یې د هغه د غرغرې حکم صادر کړ ، په دغه ډول سره تیمورشاه دده له پورته کېدو خلاص او هغه خوارکی ووژل شو او دده د ریاست او څوکۍ پر ځای یې هغه زوی ، چې د تیمورشاه ملاتړ او طرفدارو په کورسۍ باندې کېناوه

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

دوهم فصل

د تیمور شاه په وخت کې پوځي پېښې (لښکر کښۍ)

اعلیحضرت تیمور شاه د خپل سلطنت او حکومت په دوره کې په کورنیو پېښو سر ببره پنځه واره هند لوري ته خپلې لښکرې د پلار د امپراتورۍ د سرحدونو د ساتلو د پاره ولېږلې او په یاغي شویو سیمو باندې یې کلك یرغلونه تر سره کړل دده دا حملې او یرغلونه په ترتیب او وار سره په 1774، 1779، 1780، 1785، او 1788 میلادي کلونو کې پیښ او ترسره شول دی په دې کلونو او وخت کې د سېکهانو ځپلو او اېلولو ته متوجه وو، دا شان تیمورشاه د خپلې پادشاهۍ او حکومت په وخت کې درې واره د غرب په لور ، یو ځل د سند او شمال لورې ته خپلې لښکرې او فوځې بریدونه ترسره کړل(1) ددې د پاره ، چې دا آهمه موضوع څه روښانه شوې وي ؛ نو په لنډه توگه داسې ورته ځیر کېږو :

د لوی احمدشاه بابا د مرگ نه وروسته څه وخت ، چې سېکهان دتیمورشاه د سلطنت په لومړیو وختو کې دده له کورنیو ستونځو او د هغه د عیش او هوسا ژوند نه خبر شول ، له دې حال او وضعې نه یې دا هیله د ځان سره غوټه کړه ، چې

د تیمورشاه د کورنیو شخړو نه به موږ اوس د فرصت او وخت په غنیمت سره د ځان د آزادۍ په گټه استفاده وکړو؛ نو یې دا وخت د بل هر وخت نه ډېر زیات ښه وگاڼه او ددې موقع نه په استفاده کولو سره یې پر ملتان بریدونه وکړل څه وخت ، چې درانی تیمورشاه د دوی له دې سرغړونې نه خبر شو په پوره او بشپړ ډول یې د کورنې او داخلي اړودوړله مخې ونه شوای کولای ، چې د بېگانه دښمن د دغه حرکت او تیرې مخه ونیسي خو سره له دې یې هم د دوی ټکولو ته ملاوتړله او هغې خوا ته دعسکرې کلك فوځ سره ور روان شو د تیمورشاه فوځې پېښې، چې پورته مو ورته اشاره وکړه، دادی ، په لاندې توگه څېړل کیږي :

- 1د تېمور شاه لښکرې د ملتان لورته:

د لوی احمد شاه بابا د مړینې نه وروسته سېکان سره وښورېدل ، غوښتل یې ، چې خپل ځان آزاد کړي؛ نو د ملتان

د ښار شاوخوا یې ونیوله څه وخت، چې تیمورشاه ددوی له دې نیت او دده په ضد خوځېدنې نه خبر شو د هغو د مخنیوي د پاره یې په ډېره میړانه او توره ور و دانگل (1

سېکان ، چې د تیمورشاه د کورنیو ستونځو، شخړو او اخته کېدونه خبر وو لا پسې زړور شول ؛ نو په پوره توگه سره راټول او شپېته (60) زره عسکر (1) یې برابر کړل له دې ترتیب او نظم نه وروسته د چناب او راوي دریابونو څخه را

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

واوښتل اراده یې وکړه ، چې دېره اسماعیل خان ، دیره غازي خان او نورې دیرې یو په بل پسې ونیسې دوی په دې کې لاهو وو او هیله یې درلودله ، چې تر دغو دیرو وروسته به سیند هم ونیسې او په دغه خیال یې خپل نظم برابر وو

تېمورشاه ، چې ددوی له دې اړودوړ نه خبر شو؛ نو په دې لنډ وخت کې یې لومړی د خبرو او اګاهۍ د پاره سردار حاجي علی خان دوی ته د سفیر په توګه ورولېږه، څو ، چې دی سېکان د تېمورشاه له امرونو نه خبر کړي څه وخت ، چې علي خان هلته ور ورسېد؛ نو د سېکانو له خوا سمدلاسه ووژل شو) 2 (

تېمورشاه ، چې د سېکانو له دې شوم نیت او بد عمل او حال نه خبر شو، د حد نه زیاته سخته پرې تمامه شوه سمدستي یې خپل عسکر او منصبداران راوغوښتل او د ملتان لوري ته یې د سېکانو د ځپلو او حملې د پاره د تیارۍ امر ورکړ ده په خپله سرې جامې او کالي ، چې د ونیو تویېدلو مثال او نښه وه، واغوستل او سېکانو ته یې د جنګ اعلان وکړ او د ملتان لوري ته په پوره زړورتیا ور روان شو)1 (

کله ، چې تیمورشاه پیښور ته ورسېد؛ نو سمدلاسه یې اتلس (18) زره تورزن او زړور عسکر د زانګي خان (جارجي باشي) تر مشرۍ لاندې دیر غل او حملې د پاره د سېکانو جګړې ته ولېږل او دی په خپله د نور لښکر سره یو ځای ور پسې وروسته ور روان شو

زنګي خان ، چې ددغه ماموریت د سر ته رسېدو د پاره وګومارل شو؛ نو د تیمورشاه له حضور نه په ډېرې خوشالۍ سره رخصت شو، ده په ډېره بېړه د ملتان لور ته حرکت وکړ له څو شپو او ورځو نه وروسته ملتان ته ورسېد او له سیکانو نه یې دوه کروه لرې خپل عسکر د صف او کتار تیارۍ او نورو جنګي تدبیرونو او مقابلې د پاره ودرول تردې نظم او ترتیب وروسته یې امر وکړ ، چې هـڅوك د خپلې خوانه د مخامخ لښکرو په لور ورتللی نشي او هیڅوك هغه لور ته مه پرېږدئ، دا ددې د پاره ، چې غلیم او دښمن زموږ نه بې خبره پاتې شي، د همدې شپې په سهار یې نابېره پر سېکانو برید او یرغل وکړ، جنګ پیل شو، په دې جنګ کې د زنګي خان عسکرو په ډېره مېړانه دښمن ته ماټ ورکړ او سېکان یې ورو ورو تېښتې ته مجبور کړل، پښتانه عسکر پر مخ ولاړل سېکان یې ګرۍ په ګرۍ یو په بل پسې په شا واخیستل او په شمار یې دېرش زره تنه له تیغه تېر کړل

تیمورشاه هم په دې وخت کې هلته ور ورسېد او په پوره مېړانه او توریالۍ بڼه ملتان ته ننوت او په ډېره مېړنۍ حمله یې ښار د سېکانو نه ونیو، سېکانو ، چې ځانونه تنګ او وېره کې ولیدل سولې او روغې ته راضي شول ، تیمورشاه د دوی روغه او سوله ومنله کله ، چې سېکان کرار او آرام شول، تیمورشاه شجاع خان سدوزی ددغه ځای حاکم مقرر کړ په په دې وخت کې ، چې تیمورشاه وضعه آرامه ولیدله؛ نو په پوره ډاډ سره بېرته ته پېښور ته ستون شو او په ډېره خوشحالۍ او خوښۍ سره پېښور ته راننوت) 1 (

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ملتان د پېښې او د هغې د قرارېدونه وروسته سينديان هم سره وشورېدل او د تېمورشاه په مقابل کې پورته شول تيمورشاه د سينديانو د ځپلو او کرارولو له پاره سردار مددخان هغوی ته ورولېږه کله ، چې سردار مددخان سند ته ورسېد په ډېره مېړانه سره يې د سينديانو اړودوړ او پاخون کرار کړ، دده برياليتوب دا وو، چې په ډېره زياته بريالۍ بنه يې د سنديانو مشران او ير غلګر اېل کړل (2)، مددخان د سيند سيمې د شکارپور حاکم ته وسپارلې او خپله بېرته پېښور ته ستون شو او د رسېدو سره سم د پادشاه حضور ته ورغی، تيمورشاه ، چې دلې وضعه بيخي آرامه وليده؛ نو د پور ډاډ او اطمينان نه وروسته د پېښور له سيمې نه کابل ته ولاړ) 3 (

- 2د ملتان لور ته د تيمورشاه دوهم ځل پاملرنه :

تيمورشاه ځړمونی (پسرلی) او وسه (اوړی) په کابل کې تېر کړل، خو په همدې موده کې خبر شو، چې د ملتان ، بهاولپور او د سيند سېکانو او خلکو بيا دده په خلاف اړودوړ پيل کړی او دده د حکومت ړنګېدو ته يې ملاوې تړلې دي ، ددې پېښې او حرکت اصلي محرکين بهاول خان عباسي د بهاولپور والي او رئيس او حافظ الملك دار د پوتره د قام مشر او سرداران وو دوی د سيند او ملتان ډېره مځکه په واك کې لرله دغو ياغيانو د تيمورشاه د باج ورکولو نه ډده وکړه او د هغه په خلاف يې ، چې زړه غوښتته شخړه جوړه او ځانونه يې خپلواك حکمرانان وګڼل په دې ډول دوی دواړو د پادشاه د حکم او حکومت نه سرونه وغړول) 1 (

تيمورشاه ، چې د دوی د ياغي کېدونه شه خبر شو؛ نو د هغود ځپلو او ماتولو د پاره يې بيا له عسکري منصبدارانو او مشرانو سره وليدل سلا او مشوره يې ورسره وکړه او د پوره تدبير له نيولو نه وروسته له خپلو عسکرو سره ددغه اړودوړ د کرارولو په غرض ملتان ته په ډېره هسکه غاړه ور دننه شو تيمورشاه دغه وار ډېر په قار او غضب و، د افغانيت په مسته نېشه يې ددې پېښې د قرارولو له پاره سردار مددخان د عسکرو او پلتن سره مخکې د جګړې د پاره وليږه او دی هم پسې ترشاه په بېړه ورغی بهاول خان، چې د تيمورشاه د جنګ او مقابلې توان نه درلود سمدلاسه يې تېښتې ته ملا وتړله ، خپل کور او کهول سره د بهاولپور نه د باندې پنځه دېرش کروه لرې له ملتان نه ووت په هغه بې اوبو سولين او شګلين ميدان او ډګر کې ديره شو ، چې هلته يې د ځان د ساتنې د پاره کلا ودانه کړې وه ، په دې توګه سره ده هيله درلودله ، چې د تيمورشاه نه به ځان وساتم او د هغه له يرغل نه به دلې په امن کې پاتې شم او له ځان سره يې وويل : دې بې اوبو شګلين ډاګ ته به دده عسکر په ماپسې رانشي ؛ نو په ډېره بې غمۍ سره په دغه ځای کې په خو شالۍ سره ديره شو

د تيمورشاه د بهاولپور د جګړې او سخت لوټ کولو نه وروسته سردار مددخان اسحق زی ځان ته را وغوښت او هغه ته يې په کلکه د بهاول خان د نيولو او ټکولو وظيفه ورکړه سردار مددخان د شلو زرو عسکرو سره د بهاول خان د نيولو د پاره هغې خواته په ماموريت روان شو او امر يې وکړ ، چې مخکې له مخکې بايد غله ، اوبه او واښه د ځان سره واخلي ، سردار مددخان د ټولو اړتياوو د پوره کېدو نه وروسته د سولين او ريګين ميدان (دښتې، بېديا) په لور

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

روان شو څه وخت ، چې هلته ورنږدې شو؛ نو په ډېره بیړه یې د اوبو د اړتیا د منځه وړلو له پاره لوی او ژور کویان وکیندل، خپل عسکر او څاروي یې په اوبو ماړه کړل تر دې احتیاج وروسته یې د بهاول خان د نیولو د پاره په لازمو تدبیرونو لاس پورې کړ

سردار مدد خان د بهاول خان کلا چارچاپېره محاصره اوونیوله په همدې وخت کې یې خپل لوی او درانده توپونه د هغه د کلا ولور ته مخ کړل او امر یې وکړ ، چې په کلا برید خخ کړئ ، که څه هم په لومړي سرکې د توپونو مړدکیو په کلا باندې څه اثر ونه کړ ، خو په همدې شببه کې بخت د مدد خان سره مرسته وکړه او د توپ یو مردکی د کلا سوري څخه ننوت او د داریو (باروتو) په خره او رېشه کې ولوېد ، د لګېدو او لوېدو سره سم و چاود ددې چاودنې په اثر د کلا دېوالونو کې درزونه پیدا او ځینې دېوالونه یې ولوېدل او هم د دوریو په خره کې د اور لمبې پورته شوې)1(

څه وخت ، چې د کلا دېوالونه راولوېدل او د دوریو د اور غوړانجې پورته شوې؛ نو سردار مدد خان په خورا زیاته مېړانه کلاته ورننوت بهاول خان او د هغه زوی یې ونیول او د نیولو سره یې متې پرې وتړلې او تېمورشاه حضور ته یې لاس تړلي راوستل ، څه وخت ، چې تیمورشاه پلار او زوی ولیدل ددې ناوړه اقدام په باب یې ، چې دده د پاره یې کړی و خبرې ورسره وکړې ، پلار او زوی دده په مخکې په خپل ناوړه عمل اوکړو باندې اعتراف وکړ او ځانونه یې په ډېرې پښېمانۍ او ملامتیا سره پادشاه ته تسلیم کړل تیمورشاه ، چې د نرم زړه څښتن و هغه یې وبخښل او د درناوي په مقابل کې یې د لاهور او بهاولپور حکومت ور وسپاره تیمورشاه د ملتان نه د بېرته را ګرزېدو په وخت کې علي محمد نامی خاګوانی ، چې څه موده پخوا یې د ملتان یوه سیمه نېولې وه او ددې صوبې صوبدار شجاع خان سدوزایي یې په ملتان کې بندي کړی و د ور رسېدو سره سم یې ونیو او بې له درنګه یې مړ کړ (1) ددې سیمې حاکمي او مشري یې بېرته نواب شجاع خان ته وسپارله تر دې وروسته تېمورشاه په بهاول خان باندې د ډاډ او اعتماد کولو نه وروسته په خورا دبدبه او بري سره د کابل په لور راوخوځېد او د ملتان اړودوړ یې په مېړانه سره پای ته ورساوه

- 3د تېمورشاه د حکومت لور ته د بخارا د حکمران شامرادبیك لاس غزونه:

د تېمورشاه د سلطنت په وروستیو کې په 1204 هـ ق کال کې د بخارا حکمران شاه مرادبیك تیمورشاه ته د هغې ستونزې اواخته کېدونه ، چې په ملتان او د سیند په جنګونو او اړودوړ کې ورته پېښه وه او ددغو پېښو د کړارولو د پاره تېمورشاه هغې خواته خپلې شپې او ورځې اوږدې کړې ، نو د تیمورشاه له دې ستونزې اواخته کېدونه د بخارا حکمران استفاده وکړه او دا وخت یې د ځان د پاره د بل هر وخت نه ډېر مناسب وګاڼه او له دې کبله یې د آمو دریاب پر جنوبي برخو باندې خپل تېري او بریدونه پیل کړل) 1

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

شاه مرادبیك په ډېر آرام زړه پر مخ راغی او د مروې سیمه یې ونیوله ددې ځای نه یې دېرش زره او سپدونکي د بخارا په لور په خورا ظلم او زور سره وکوچول د دوی د لېږد او کوچ پر ځای یې یوه ډله بخارایان د دوی ځایونو ته را وستل او په آبادیو یې په خوښۍ سره بنا وکړه تېمورشاه د ملتان د سفر او راګرزېدو نه وروسته څه وخت ، چې د شاه مرادبیك له تېریو او تجاوز نه خبر شو ، هغه ته یې ډېر نرم او د مهربانۍ نه ډك مکتوب او لیك هغې خواته ورولېږه ، په دې توګه یې هغه وپوهولو ، چې دی باید د افغانانو او درانیو پر ملکونو د تېري او نیولو نه واوړي او ځان ور څخه په کلکه وساتي کله ، چې

د تېمورشاه مکتوب هغه ته ور ورسېد؛ نو د بخارا حکمران د ده د مکتوب نه سر وغړولو او څه اعتنایي ونه کړه او هغه یې ونه مانه د تیمورشاه د مکتوب په مقابل کې یې دنه ځواب ورکړ کله ، چې دراني تیمورشاه د مرادبیك له خوانه منفي ځواب ولید؛ نو په 1204هـ ق کال کې د یو لك (1) فوځ سره د هغه د ټکولو او ماتولو د پاره په ډېر خرښم (قهر) ور روان شو تیمورشاه د بامیانو له لیارې بلخ ته ننووت او د هغه ځای نه ورپسې اقچې ته وخوځېد په همدې وخت کې د مخامخ له خوا شاه مرادبیك د پنځو سو زرو عسکرو سره د تېمورشاه د مقابلې د پاره راغی په ورځو ورځو د دواړو دښمنو تر منځ خونړي جنګونه پېښ شول او جګړې دوام درلود د جنګ په وخت کې شاه مرادبیك د خپل پلان له مخې ، چې ترتیب کړی یې و عمر خوشبیګي یې د دېرشو زرو عسکرو سره د ناڅاپي یرغل د پاره د تیمورشاه لښکر ته ولېږه په همدې وخت کې یې علي ویر دي نامی بل افسر په دې مامور کړی و ، چې دی به د درانیو د آزوغ او خرڅ د لارې شنډولو په خاطر کلك اقدام کوي او د مرګ تر وروستۍ سلګۍ پورې به د درانیو آزوغ په دې لار نه پرېږدي د شاه مرادبیك له دې پلان او جنګي ترتیب نه تیمورشاه خبر و او د شاه مرادبیك له شوم نیت نه ، چې تیمور شاه ته به ماتې ورکړي او بری به یې په نصیب شي هم ښه اګاه شوی و؛ نو ده هم د افغانیت او پښتونوالۍ او خاورې د ستاتنې په مسته نیشه خپل جنګي ترتیبات له پخوا نه ښه کلك کړي وو

تېمور شاه ، چې دده د حرکت لاره ځارله ؛ نو خپلو توپچیانو ته یې د ټاکلي سنګر په مخ کې ځای ورکړی وو دوی یې ددې د پاره درولي وو ، چې څه وخت د شاه مرادبیك لښکر را ورسیږي په هغوی به کلك برید کوي ، چې د برې نیشه یې له سره وباسي او کلکه ماتې ورکړي دا کار لکه څنګه ، چې د تیمورشاه هیله وه په ډېره بریالۍ بڼه ترسره شو : کله ، چې د شاه مرادبیك لښکر د تېمورشاه خوا ته راغی او ښه را وراندې شو؛ نو د رارسېدو سره سم تېمورشاه خپلو توپچیانو ته د ویشتلو امر وکړ ، توریالیو او مېړانیو توپچیانو د تېمورشاه دامر سره سم سخت برید پیل کړ، د دواړو خواو ترمنځ سخته نښته پیل شوه د دواړو خواوو ترمنځ جنګ ډېر سخت شو ، خو د توریالو افغانانو لښکر جنګ پر مخ بوت او ورو ورو یې اوزبکو ته په ېبرته تلو ماتې ورکړه او تېښتې ته اړ شول شاه مرادبیك له دې ماتې نه ډېر خواشینی او خپه شو پوه شو ، چې که جګړې ته دوام ورکړي نو به بیخي ورك او خوار شي؛ نو سمدلاسه سولې او روغې ته راضي شو(1) او داسې پریکړه یې له خپل ځان سره وکړه : مرادبیك څو تنه عالمان د بخارا نه را وغوښتل

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

، د ننواتې او عذر کولو په هیله یې د قرآن مجید په ور،کولو سره د تېمورشاه حضور ته ورولېږل او هم یې دوی ته دا پیغام ورکړی و : " له دې وروسته به داسې کار له مانه ، چې د افغاني پادشاه د خواشینۍ سبب کیږي ونه وینئ)2 "(

تېمورشاه ، چې ډېر نرم زړه خاوند سړی و دده ننواتې یې ومنله او د دواړو هېوادو ترمنځ یې سرحدي پوله او ټك د جیحون سیند وټاکه تیمورشاه تردې بري وروسته د کابل په لور راوخوځېد د راګرزېدو په وخت کې د تیمورشاه ډېر لښکر د سړو او یخ د لاسه په هندوکش کې مړ شو ، خو له دې سره سره تېمورشاه په ډېره دبدبه، بري او شان سره کابل ته په ویاړ راغی

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

دريم فصل

دولتي جوړښت (تشکیل)

د تېمورشاه د دورې او حکومت مذهبي ، اقتصادي ، مالي، عسکري (حربی) او اداري جوړښت په زړه پورې موضوع ده ، چې اهمې برخې یې دادي :

اداري جوړښت :

د اداري تشکیل او جوړښت له مخې ، چې هغه وخت يې رواج درلود، پادشاه مطلق حکمران و ، له دې امله ټولې اداري او دوتري څانګې، وزارتونه او ولاياتونه دده تر مستقيم کنترول او حکم لاندې وو پادشاه د خپل صلاحيت له مخې حق درلود ، چې واليان (1) او وزيران مقرر او له وظيفې نه لرې کړي ، د قضا غړي او د لويو رتبو نور مامورين دده په خوښه او اراده د کار ډګر ته راتلل او دده د فکر او رايې له مخې به يې کار پيل کاوه

وکيل الدوله :

د هغې زمانې د اداري جوړښت او رغاونې له مخې وکيل الدوله هغه څوك و، چې د پادشاه په حضور کې يې د نايب السلطنه ، صدر اعظم ، نظامي او ملکي لوی مشاور او مخور په توګه دربار کې وظيفه ترسره کوله وکيل دوله تر هر چا ډېر غټ اعتبار او قدرت درلود دا کس او تن د هغې ورځې رئيس الوزرا (صدراعظم) و او د پادشاه په غياب کې يې د نايب السلطنه په څېر د پادشاهۍ د ټولو کارونو د سرته رسېدو او وارسۍ کولو ماموريت په غاړه دردلود وکيل الدوله د هغې زمانې د خورا غټو منصبدارانو او مشرانو له ډلې شمېرل کېده او کولای يې شول ، چې د پادشاه سره د مخالفت په وخت کې د هغه لاس د کار نه لرې او پر ځای يې پادشاه شي د تيمورشاه د سلطنت او پادشاهۍ په وخت کې دده نايب السلطنه او وکيل الدوله سردار عبدالله خان ايوب زی پوپلزی و، سردار عبدالله خان د لوی احمدشاه بابا د امپراتورۍ په وخت کې د ديوان بيګی (د دو ترونو امر) وظيفه په غاړه درلوده (1) دی په دېوان بيګي سره مشهور و هغه د خپلې زمانې پوه عالم او لوی سړی تېر شوی دی د تېمورشاه د زمانې ډېر درانده کارونه دده په مشوره او فکر سرته رسېدل تيمورشاه دېوان بيګي ته په ډېر درانده نظر کتل او په هر کار کې يې له هغه سره مشوره کوله

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

مشير، مدارالمهام (داخله او عدليه وزير) :

د تېمورشاه دوره او سلطنت د اداري جوړښت له مخې په هغه وخت کې د عدل وزارت او کورنيو چارو وزارت له يو او بل نه ګوښي او جلا نه وو ، بلکې د دواړو وزارتونو کارونه سره ګډ او شريك وو دنن ورځې په شان يې ځانته جلا نومونه نه درلودل دا دوه وزارتونه به د پادشاه نه وروسته د وکيل الدوله د خوانه اداره کېدل او د دولت ډېر مهم ارګان ګڼل کېده څرنګه ، چې په هغه وخت کې د حکامو تغير او مقرري د عمومي هوساينې او نظم د ساتنې دپاره او د قضاو وټاکل په شرعيه محکمو کې د يو بل سره تړلي وو؛ نو ځکه ددغو دوو وزارتونو کارونه د يو او بل سره په هغه دوران کې ګډ او نه بيلېدونکی وو د تېمور شاه حکومت په وخت کې د عدل وزارت د مدار- المهام په نامه سره يادېده ، چې د محکمو د وظيفو څخه سوا د کورنيو وزارت ځينې وظيفې او چارې هم پرې تړلې وې او د ټاکلي وزير له خوا به تر اجرا لاندې نيول کېدې) 1 (

په هغه دوران کې د عدل وزيردخان علوم او يا د قاضي القضات په نامه سره مشهور و ، د عدل وزير به خامخا هغه څوك و، چې په شرعيه علومو کې يې تر ټولوی لاس درلود دې سړي به ټولې قضايي چارې او کارونه د محمدي شريعت سره سمې فيصله کولې د اسلام او محمدي دين نه يې خلاف هېڅ کار نه شو کولای، له دې امله د عدل وزارت وظيفه ډېره درنده او پاکه وه چا به ، چې د شريعت څخه مخالف کار وکړ ، هغه ته به د شريعت سره سمه سخته جزا ورکول کېده د تېمورشاه د پادشاهۍ په زمانه کې د مدار المهام درنده وظيفه د قاضي فيض الله خان دولت شاهي په غاړه وه ، دې سړي به د نن ورځې د عدل پر چارو برسيره د کورنيو چارو وزارت کارونه او د دربار مشاوريت هم په غاړه درلود دا سړی په خپل وخت کې تېمورشاه ته ډېر منلی و ، دده نوم په تېرو بحثونو کې ځای په ځای راغلی دی او په خټه پښتون نه و د خاص مهارت په خاطر تېمورشاه ته ډېر ګران و

مستوفي :

که د تېمورشاه د زمانې اداري او دولتي جوړښت ته ځير شو؛ نو له هغه نه په ښکار سره جوتيږي ، چې دده د سلطنت او حکومت په دوران کې مستوفي د اعلی دېوان او د لوی ارکان په حيث خپله دنده تر سره کوله دده کارونه د وزيرانو نه وروسته ډېر درانده او غوره وو دده د پادشاهۍ په وخت کې څو کسانو د مستوفيت وظيفه اجرا کړې ده ، چې د ټولو نه يې مشهور او مخور عبدالطيف خان الجامي د کشمير اوسېدونکی و) 1 (

د مستوفي غوره کار د ماليې راټولول و دې سړی به هر کال د هېواد له ټولو برخو څخه ماليه د ټاکلواصولو له مخې ، چې د دولت ستر عايدو راغونډولو او وروسته له حساب کولو او اندازې معلومولونه به يې پادشاه پرې خبرولو او د هغه له سترګو نه به يې د ملك ماليه، چې څومره ده ، تېروله مستوفي په هر ځای او ولايت کې ځانګړی دوتر او ځانګه درلودله ، چې د بيلوبېلو ولاياتونو ماليه به د موظفو کسانو له خوا د مستوفي د امر د ور رسېدو سره د مربوطې سېمې له خلکو نه را ټولوله او تر راغونډولو وروسته به يې مستوفي ته رسوله مستوفي به بيا د وېش له مخې هر ځای

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

ته خپله د ضرورت ونډه حاكمانو ته ورلېږله ، يا به داسې وه ، چې د هرې سيمې حاكم به د ضرورت وړ پيسې د مستوفيت او ماليې له څانګې اخيستې ، لنډه دا ، چې د مستوفي كارونه ډېر او درانده وو

امين الملك (د زراعت رئيس):

كه څه هم دا نوم ددې عنوان سره سر نه خوري او د ملك او هېواد او د ساتنې په معنا دی، خو د هغه وخت دا داري جوړښت او تشكيل له مخې يې د اجراء تو او كارونه بڼه هم دانه وه ، دا عنوان د املاكو د مدير او د نن ورځې د كرنې له وزير سره مشابهت لري د تېمورشاه د سلطنت او واكمنۍ په وخت كې دې اداري او دولتي څانګې د دولت د مځكو (خالصه جاتو) محصول ټولولو او د حكومت په چارو به يې لګاوه (1) او يا به يې د دولت خزانې ته سپاره دغه مهمه او درنده اداره د احمدشاه بابا او تيمورشاه په زمانه كې د اعلی دېوان يوه څانګه شمېرل كيده ، چې د دولت محصول به يې را تولولو، دا شان دې څانګې د هېواد په هر ولايت او دولتي سيمه كې دولتي ګدامونه جوړ كړي وو، چې هر ولايت به د ضرورت او اړتيا په وخت كې خپله ونډه ددې راټول شوي محصول نه د دولت په كار كې لګوله د تيمورشاه د واكمنۍ په وخت كې د هغه وخت د امين الملك وظيفه نورمحمدخان بابري ته ورسپارل شوې وه ، دې سړي دا دنده په ډېر ښه شان سره پر مخ بووله او د څه وخت نه وروسته د دوترونو د مهتمم په دندې و ګومارل شو دا، چې دا سړی په خپلو ورسپارل شويو دندو كې ډېر صادق او رښتينی و؛ نو د تېمورشاه د ډېر باور له مخې د ماليې د محكمو د پلټنې دنده هم ورته په برخه شوې وه

ايشك اقاسي (د دربار وزير):

د تيمورشاه د اداري تشكيل په لړ كې ايشك اقاسي د دربار د وزير حيثيت درلود ددې سړي كار ډېر دروند او غوره و ايشك اقاسي به د دربار ټول كارونه پرته د انشاء له دوتر نه ، چې د منشيانو په لاس كې و اجرا كول دا سړی پادشاه ته هم ډېر منلی او نږدې و دا، څكه پاشاه په هر چا د دربار د وزير او ددې وزارت د كارونو اعتماد او باور كولای نه شو دې سړي د دربار د وزارت او د دربار د ټولو څانګو د مامورينو نظم او ترتيب په لاس كې و او ده به د دربار د ټولو لګښتونو او خرڅونو حساب په خپله سنجاوه كله به ، چې دده له خوا نه د دربار مصرف وټكال شو؛ نو بيا به د موظفو كسانو له خوا تر سره او پوره كېده د تيمورشاه د سلطنت په زمانه كې دده ايشك اقاسي سردار محمدعلم خان پوپلزی و سردار محمد علم خان د منلي او مخور دېوان بيګي (عبدالله خان) زوی و موږ پورته ووېل ، چې تيمورشاه د ځان د ساتنې له پاره په هر چا باندې اعتبار كولا ی نه شو او هم يې د دربار كارونه هر چاته په لاس كې نه وركول څه وخت، چې دېوان بيګي مړ شو ، تيموشاه سردار محمد علم خان ته په ميراثي ډول دا منصب وركړ)1(

منشي باشي او خاص دېوان :

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

د تيمورشاه د سلطنت او پادشاهۍ په دوران کې سر منشي د منشي باشي او شاهي دارالتحرير د خاص دېوان په نامه سره يادېده او ډېر درونږ او غوره کار ګڼل کېده) 2 (

د تېمورشاه په وخت کې منشي باشي د ډېر قدرت او صلاحيت څښتن و د دده تر لاس لاندې څو پخو منشيانو او ليکونکو کار کاوه د پادشاه فرمانونه (ارقام) او نورې غوره پاڼې په ده پورې تړلې وې د تېمورشاه په زمانه کې هر چاد منشي باشي وظيفه تر سره کولای نه شوه ځکه ، چې دا درونږ کار د منشي باشي په لياقت او استعداد پورې تړلى و چا به ، چې په ډېر قدرت او د خلاقه هنر په زور شاهي فرمانونه ليکل؛ نو د ليك په کار کې د حسن خط (ښکلي خط مراعات يوازېنی ارزښت و) ليکل غوره او په زړه پورې اصل شمېرل کېده چا به ، چې ښکلی خط درلود؛ نو هغه به همدې درانده کار ته ګومارل کېده ، کوم کس به ، چې په دې مهمه دنده او کار کې د ځان نه لياقت څرګند نه کړ هغه به دې دنده مقررېدلی نه شو په دې توګې سره وينو، چې د ښه خط څښتن د منشي باشي (د ښکلي خط خاوند) ميرزا هادي خان و دا سړی د تېمورشاه د پلار لوی احمدشاه بابا له وخت نه په دغه درنده او مهمه دنده باندې مقرر او ګومارل شوی و ده دا غوره او اهمه دنده په ډېره ښه وجه او د ځان نه د لياقت په ښودلو سره ترسره کوله که سړی دده د لاس خط او فرمانونه وګوري؛ نو به دغه حقيقت په پوره توګه ورته جوت شي د مېرزا هادي له مرګ نه وروسته د منشي باشي د دندې د پاره اعليحضرت تيمورشاه ابراهيم خان، چې په مشرف خان سره مشهور و، دې کار ته وګوماره) 1 (

صندوق دارچي (د خورځونو رئيس):

د هغه وخت د اداري تشکيل په اساس خزانه ډېره غوره او مهمه اداره وه د تيمورشاه د واکمنۍ او حکومت په وخت کې خزانه د اعلی دېوان تر کتنې او نظر لاندې اداره کېدله د دولت نورې ټولې خزانې دلته د ذخيرې او ډېرې په ټوګه ساتل کېدلې، دوی دغه د خزانو ذخيره او زېرمه د ماليې نه بيله او ګوښې کړې وه دا کار ددې د پاره ترسره شوی و، چې د پادشاه د پاره ځانګړې خزانه په نظر کې وه او د صندوق دارچي له خوا يې کتنه کېدله ، له بلې خوانه به د ماليې ډېره برخه د مامورينو ، لښکرو او قومي مشرانو په تنخا او معاش پورې لګېدله ؛ نو ځکه د پادشاه له پاره ځانګړې او ځانته خزانه په تشکيل کې نيول شوې وه

دا ټکی هم د يادونې وړ دی ، چې د خپل هېواد دننه مليه به د مامورينو ، لښکرو او قومي مشرانو په تنخا پورې مصرف کېدله د تر لاس لاندې ملکونو ماليه او باج به يوازې او يوازې د پادشاه خزانې او ذخېرې ته راټولېدې او هلته به د پادشاه د پاره د صندوق دارچي له خوا خوندي کېدې) 1 (

د تيمورشاه په زمانه کې دده لوی او عمومي خزانه دار او د هغه وخت په اصطلاح صندوق دارچي التفات خان و، دا سړی د لوی احمد شاه بابا په دوران کې دده د خواجه سرای په نامه دنده په غاړه درلودله او احمدشاه بابا ته

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

ډېر منلی او نازولی و تیمورشاه ، چې په ده باندې زیات باور درلود؛ نو دغې چوکۍ ته یې لوړ کړ ، څو ، چې دده مالونه ښه شان سره ورته خوندي وساتي

]عرض بيگي (د عرايضو آمر):[

د اداري تشکیل له مخې عرض بیگي د نن ورځې د عرایضو د مدیر او آمر په څېر او څه له دې لوړه دنده د سرپاور په شان د پادشاه په دربار کې په غاړه درلوله دا سړی به تل په دربار کې حاضر و د عرض بیگي وظیفه په هغه زمانه کې د دربار د وزیر په هدایت اود هغه تر امر لاندې اجرا کېدله تېمورشاه هم د نورو پادشاهانو په شان عرض بیگي درلود او دا اداري څانگه دده په وخت کې پیاوړې او بشپړه وه دده د دربار عرض بیگي محمد اکبرخان و، چې دده په خوښه په دې وظیفه باندې ټاکل شوی و) 1 (

جهرچي باشي (د خپرونو ، تبليغ او حکومتي چارو آمر):

د جهرچي باشي دنده په خپل وار سره په خپل ځای کې ډېره درنده وه او خورا غوره بڼه یې درلودله داپه دې معنا، چې جهرچي باشي به هره ورځ پادشاهي فرمانونه ، پیغامونه او خبرونه د دربار غړیو او نورو لویو رتبو مامورینو ته رسول جهرچي باشي به د سفر (لېږد) او جنگ په وخت کې د پادشاه امرونه په جهر او لوړ غږ سره خلکو او ولس ته اورول او رسول به یې ددې سړي تر لاس لاندې نورو ډېرو وړوجهرچیانو وظیفه په غاړه درلودله، په دغو جهرچیانو د هېواد له هرې سیمې نه خبرونه او احوال راټولول

په هغه وخت او زمانه کې ، چې د مخابرې او آژانس وسایل ډېر کم او یا هېڅ نه وو؛ نو ددې له امله او د هغه زیات ضرورت او اړتیاله مخې، چې د هېواد د لرو سیمو او یا د هېواد نه د باندې خبرونه ډېر ضروري گڼل کېدل؛ نو، ځکه جهرچیانو ډېر قدر او عزت درلود او د دوی د خبرونو راوړلو ته سخته اړتیا وه کله به ، چې د دوی قدر او عزت چا ونه کړ؛ نو کولای یې شول ، چې په خپلو راټولو شویو خبرونو او احوال سره خلك په غلطه تېر باسي او دروغ ووایي ، که ، چېرې دوی دا کار کړی وای؛ نو طبیعی وه ، چې یو عالم کړاو او تکلیف یې رامنځ ته کاوه ددې مثال په څرگندیدو سره جوته شوه ، چې په هغه دوره او وخت کې جهرچیانو ډېر قدر درلود او هم د ورځې لوی ټولنیز ضرورت په دوی پورې تړلی و له نیکه مرغه نن ورځ دا آهم کار د راډیو ، تلیفون ، تیلگراف او بې سیم په واسطه سره اجرا او تر سره کیږي

د تیمورشاه د دورې جهرچي باشي غازي زنکي خان و ، چې د ملتان د سېکانو په جگړه کې یې د تیمورشاه د اتلس زره کسیز لښکري فوځ مشري او واك په غاړه درلود (1) د هغه زړورتوب او مېړانې له امله ، چې ده درلودله د ملتان د تاریخي او درندې جگړې قهرمان وگڼل شو دا سردار د هغه مراد خان ورور دی ، چې د مراد خانۍ د کوڅې نوم (2) د هغه د مېړانې او تورې له مخې ور باندې د یادگار دپاره اېښودل شوی دی هم د خپل ورور په شان توريالی او مېړنی و ، چې د ملتان د جنگ اتل وگڼل شو

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

نساق چي باشي (قوماندان ، کوتوال):

د تېمورشاه د دوران د اداري تشکیل او چوکاټ له بنې نه دا جوتېږي ، چې نساق ، چې باشي کټ مټ د نن ورځې د امنیې او ژاندارمې د قوماندان وظیفه په غاړه درلودله دې سړي او مسوؤل شخص به په ضروري کارونو او پېښو کې د پادشاه او سلطنت د نورو لوړو او غوره کسانو په خوښه د جزا د ورکولو دنده په خپل واك او لاس کې اخیسته ځوك به ، چې مجرم او گناهگار و، دده له خوا به په لازمه او ورته ټاکل شوې جزا باندې محکومېده لکه ، چې د باشي له کلمې نه څرگندیږي دده تر لاس لاندې یوه لویه ډله په ښار ، ښارونو او ولایاتو کې د ساتنې او امنیت د پاره په دې دنده گومارل شوې وه او د گزمې په بنې سره به يې خپله دنده په جدي توگه ترسره کوله دا ټکی هم باید جوت کړو، چې په هر ولایت کې به یوه باشي خپله دنده د هغه وخت د مقرراتو سره سمه د والي په امر پر ځای کوله

د تېمورشاه د دورې او سلطنت د نسق چې باشي دنده د نن ورځې د امنیتي قوماندان او د خلکو د څارندوی د سر مامور سره یو شان وه (1) که چېرې سړی د تېمورشاه د دورې اداري جوړښت مطالعه کړي؛ نو به ورته معلومه شي ، چې نسق، چې باشي دقوماندان او سرمامور وظیفه په غاړه درلودله

هر کاره باشي (د استخباراتو مدیر) :

که د تېمورشاه د سلطنت اداري جوړښت په کره ډول مطالعه کړاي شي؛ نو به دا جوته شي ، چې د هرکاره باشي دنده د ضبط احوالاتو په خير وه ددې وظیفې څښتن به د سیاسي خبرونو څارل او د ضبط احوال ماموریت په غاړه درلود

د تیمورشاه په زمانه کې دغه وظیفه د لومړي ځل له پاره آقا وقار اجرا کوله ترده وروسته د تېمورشاه له خوا میرهوتك خان پوپلزی په دې درنده دنده باندې مقرر شو (1) دې سړي په خپل وخت کې خپله ورسپارل شوې دنده د تیمورشاه په گټه په ډېر ښه شان او جدیت سره پر مخ بوتله دا سړی د خپلې د ښې اجرا له مخې تېمورشاه ته ډېر گران او منلی و

قافله باشي (د ترانسپورت او حمل و نقل رئیس):

د هغه وخت د اداري رغښت له مخې قافله باشي د لېږدونکو څارویو په سر باندې مقرر و او دې سړي به د څارویو او حیواناتو د خرڅ او خوراك واښه ، اوربشې او دروېشتې سمولې او هم به يې ددې دندې ترڅنگه د مستخدمینو او چوپړو (چپړاسیانو) چارې ترسره کولې د سفر او جنگ په وخت کې به يې د سوارلۍ کلك او غښتلي ځاربه (څورب) آسونه برابرول (2)، همدا شان يې د شاهي کورنۍ د تفریح د پاره ښه ښه آسونه ساتل

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

لښکر نویس (لښکر لیکونکی):

د تیمور شاه د وخت د اداري تشکیل په چوکاټ کې د عسکرو ، کامي لښکرو د بللو او ترخیص کولو په غرض یوه ډله لښکر لیکونکي ددغې دندې د ترسره کولو د پاره گومارل شوي وو ، دوی خپله دنده د اعلی دیوان تر لاس او څارنې لاندې اجرا کوله ددغې ډلې یوازینۍ دنده د لښکرو بللو او شمېرلو لیکل و ، دوی به د خپل کار راپور وروسته له اجراء نه اعلی دیوان ته سپاره ، اعلی دیوان به د دوی کارونه لیدل او تر اصلاح او صحت وروسته به یې د پادشاه له نظر نه تېرول

خواجه سرای باشي:

د اداري رغښت له مخې دې سرې ته د پادشاه د حرام سرای د کور او حرم د چارو نظم او ترتیب ور په غاړه و ، د حرام سرای یوه ډله نور کار کوونکي به هم دده له خوا اداره کېده ، هغوی به دده تر امر لاندې د حرام سرای کارونه او ورسپارلې چارې پرمخ بوولې د تیمورشاه د پلار (لوی احمدشاه بابا) خواجه سرای باشي غازي التفات خان او یاقوت خان وو ،

د تیمورشاه د حرم سرای خواجه باشي هم یا قوت خان و) 1 (

د اعلی دېوان څانگې او دایرې :

- -1خاصه دوتر (دفتر) : دا دوتر د پادشاه د جمع او خرڅ ټاکلی او ځانگړی دوتر وه

- -2خالصه دوتر : دا دوتر د پادشاهي املاکو او آمرینو د محاسبې دوتر و

- -3د مواجبو دوتر : په دې دوتر کې د معاش او تخوا کارونه ترسره کېدل

- -4د ثبت دوتر : دې دوتر د نن په شان د ټولو سندونو او احکامو د اعتبار په غرض دوه کاپۍ لیکلې، یو کاپي به مستحق تن ته په لاس ورکول کېده او بله کاپي به یې دوتر کې د ثبت د پاره پاتې کېده) 2 (

- -5د حساب دوتر : په دې دوتر کې د نن ورځې په شان د کنترول او محاسبې چارې ترسره کیدې

- -6د اسنادو دوتر : دا دوتر اوس د لیك (پاڼو) او اریشف په نوم یادیږي ، په دې دوتر کې به ټول لیکونه خوندي کېدل

- -7د ثالثاتو دوتر : دا داسې یو دوتر و ، چې حکومتي محصول به یې په دریو، برخو وېشه یوه برخه به یې کرونکي (کروندگر، بزگر، دېکان) ته ورکوله او پاتې نورې دوې برخې یې حکومت ته سپارلې، په دې حساب به بزگر ته د حاصل دریمه برخه ورکول کېده

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

- -8د راهدارۍ دوتر : دا د پاسپورت دوتر و ، چې د تګ راتګ کارونه يې کول

- -9د انشاء دوتر : دې دوتر ته به يې خاص دېوان وايه او د نن ورځې د شاهي دارالتحرير بڼه يې درلودله مهماندار باشي :

د تيمورشاه د وخت په اداري رغښت کې مهماندار باشي هغه څوك و، چې نن ورځ ورته د تشريفاتو آمر وايه شي دا نوم د لوی احمدشاه بابا په وخت کې پخواله 1165 کال څخه منځ ته راغی ، خو دې اداري د تېمورشاه د حکومت او پادشاهۍ په وخت کې څه غوره توب او فوق العادګی نه درلودله ، دغې اداري ته دده په وخت کې څه ضرورت نه ليدل کېده؛ نو يې څه تشکيل هم نه درلود له ده وروسته دا اداره او نوم د دوهم ځل د پاره د شاه زمان په وخت کې د مهماندار باشي په بڼه را ژوندی شو او د دربار په دايرو کې لوړ او اوچت ځای ونيو) 1 (

پېش خانه چي :

دې سړي د اداري جوړښت له مخې د پادشاه د پخلنځي او کار خانې چارې په غاړه درلودلې ، کله به، چې پادشاه د سفر خيال وکړ؛ نو به دې مسؤول سړي د سفر ټول لازم او ضروري سامان لکه دېګونه ، فرش ، ظرف ، د آسونو ضروريات او نور د اړتيا وړ مواد د پادشاه د هوساينې له پاره اخيستل ، د تم کېدو او تګ په وخت کې به يې دا شيان وړل او تم کول) 2 (

چندال باشي :

څنګه ، چې په ځنډنو (پخوانو) وختو کې د څپليو اغوستلو رواج زيات او ډېرو ، په څوکيو باندې به د ميز تر شاه او يا بې له مېزه څوك نه کيناستل او نه يې دومره رواج درلود له دې امله په هغه وخت او زمانه کې کوټې او د ناستې ځايونه په غاليو، ټغرو او لمڅيو فرش شوي وو څه وخت به ، چې د پادشاه لېدو ته مخور او لويان راتلل؛ نو د دوی څپلۍ او پڼې به په يوه کوټرۍ (کفش کن، دهليز) کې ويستل کېدې او خلك به دپادشاه حضور ته لوڅې پښې ننوتل له دې کبله ددربار لوی آمر حضور دکارونو د نظم په غرض يو تن د چندال باشي په نامه د پڼو او څپليو د ساتلو د پاره ګومارلی و (1) دده وظيفه يوازې د څپليو ، کوشواو پڼو ساتل او سمول وو

نظامي او عسکري بڼه :

تېمورشاه دخپل سلطنت په وخت کې عسکري مسلك ته ډېر لږ پام و ده خپلې ټولې حملې او عسکري يرغلونه خپلو لويو جنرالانو ته سپارلي وو ددې په نتيجه کې دده لويو منصبدارانو پاينده خان او مدد خان دده له دې اعتماد او ډاډ نه ښه غوره نوم پيدا کړ لکه ، چې څرګنده ده تېمورشاه په خپله ډېر کم د دښمن سره د جګړې او جنګ په ډګر کې مخامخ شوی دی سره له دې هم څنګه ، چې پادشاه لوی عسکري قوماندان و؛ نو، ځکه تيمورشاه په ځينو جګړو کې په تېره د تالپورا په جنګ کې د محاربې او جګړې د ډګر لوی افسر او مشر و)2 (

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

مونږ دمخه دا ټکی یاد کړی و ، چې تېمورشاه د قام د سردارانو او خانانو د وېرې او ډار له امله د ځان د ساتنې دپاره کافي لښکر د عمل له ډګر نه لرې کړ او د هغه پر ځای یې تنخاخور لښکر جوړ او تیار کړ یوازینی ټولی ، چې دده سره تل ملګری او دده د ساتنې د پاره چمتو و هغه دده ټاکلی او خاص ګارد و، چې ډېر زیات افراد یې پښتانه نه وو او له نورو، وغیره قامونو څخه جوړ و ددې ګارد او ټولي تنخوا خورا ډېره وه او کله کله به زیات بخششونه ورته ورکول کېدل(1) دا وجه وه، چې د تېمورشاه او د هغه د دربار نه د خپل قام او ولس اړیکه پرې شوه ، له بلې خوا همداشان تیمورشاه په ولس باندې بې اعتماده و، له دې کبله هغه قامي لښکر د خپل ځان د ساتلو له پاره ونه ګوماره ده خپل قامي لښکر پر ځای په تنخاخور لښکر ډېر اعتماد درلود دا، ځکه په دې لښکر کې قامي سردارانو لاس نه درلود دا لښکر دده په لاس د ځان د ساتنې د پاره جوړ شوی و د تیمورشاه د دورې عسکري نومونه او جوړښت داسې و :

سپه سالار :

د تېمورشاه په زمانه کې سپه سالار د نن ورځې د حربيې د وزیر (د دفاع وزیر) دنده ترسره او اجرا کوله (2) د لښکرو نظم ، توپخانه، باجه خانه، پوځې بېل بېل ټولګې، د قامي لښکرو ترتیب او نور لښکري او پوځې کارونه په ده پورې تړلي وو

د تېمورشاه د سلطنت په وخت کې دده سپه سالار له 1186ق کال څخه تر 1191 پورې سردار جانخان پوپلزی وه ، دې پوه سپه سالار د احمد شاه بابا په زمانه کې هم همدا وظئفه ترسره کوله دې سپه سالار د ملتان په بهاولپور او نورو جګړو کې تر 1191 کال پورې په خورا مېړانه سره ګډون وکړ سره له دې هم دا د پښتنو اتل ددې کال په وروستیو وختو کې دیوه غرض او مخالفت له مخې، چې د مخه ورته اشاره شوې د کندهار په دل آرام کې د فاني نړۍ نه د تل د پاره سترګې پټې کړې

صوبه دار :

د تېمورشاه د سلطنت د دورې په نظامي جوړښت کې د صوبه دار او سپه دار کلمې دواړې رواج وې ، ددې دووکلمو معنا په ښه شان معلومېدای نه شي ، ځکه ، چې د پارسي ژبې په اصطلاح سپه دار او د هندي ژبې په اصطلاح صوبه دار دواړه یوه معنا لري د دندې له مخې یې معنا کوم بېلتون او توپیر نه سره لري د تېمورشاه په زمانه کې صوبه دار د نن ورځې د نایب الحکمه ، والیانو او عسکري قوماندانانو سره څه توپیر نه لرلو دې سړي به د والي په غیاب کې د لویو ښارونو کارونه اجرا او ترسره کول دا شان په هغه زمانه کې صوبه دار د لوی افسر مقام درلود او د حکومت کولو واك او واکې یې اخستی شو د تېمورشاه د حکومت په دوره کې دده مشهور او نامتو صوبه دار آزادخان د حاجي کریم داد خان زوی و، چې په کشمیر کې یې حکومت کاوه) 1 (

د تېمورشاه د پادشاهۍ او سلطنت په وخت کې عسکري نومونه دادي)2 (

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

- -1سپه سالار : د جنگ له وزير څخه لوړ
- -2د لښکر امير : د حرب د وزير په شان
- -3اردو باشي : نايب سالار ، فرقه مشر
- -4قوللر اقاسي : د فرقه مشر سره يو شان
- -5صوبه دار : د ولاياتونو او ښارونو عسکري قوماندان
- -6سپه دار : د هغه وخت سپه دار د نن ورځې غونډ مشر
- -7بېگلر بيگي : د کرنيل په شان
- -8سرتېپ : بلوکمشر ، يا کېپتان
- -9پنجاه باشي
- -10بيست باشي
- -11لس باشي

په پورته نومونو برسېره نور عسکري نومونه هم په هغه وخت کې رواج وو لکه برگېډ ، يوز باشي (صد باشي)، توپچي باشي ، شاهخچي او زنبورك، چي دا ټکی بايد جوت کړو ، چې دا نومونه ويوازې د شاهي منظم فوځ او عسکري لښکر له پاره اېښودل شوي وو

عسکري تنخا (معاش):

د تېمورشاه د حکومت او سلطنت د دورې د عسکرو او منصبدارانو تنخوا او معاش په ښکاره او پوره ډول سره جوت نه دی ، مگر يوازې د شاه زمان د يوه فرمان نه ، چې په 1212 کال کې يې د محمد امير خان قوللر اقاسي په نامه لېږلی و

د تنخوا په باب يې څه درلودل، هغه دا، چې پرته له دسترخوان نه د محمداميرخان تنخوا د زرونه تر دووزرو پورې ليکل شوې وه ، همداشان د سراج التواريخ د مؤلف دڅرگندونې له مخې (56 مخ کې) د عسکري، افرادو اوغړيو کالنۍ تنخوا دسلو روپيو نه تر 150 پورې بلل شوې ده

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

د تېمورشاه د سلطنت په دوره کې د جنګ او سفر په وخت کې د عسکرو او منصبدارنو کورنيو د اعاشې او اباتې دپاره افرادو ته د يوه کال تنخوا د پيشکي په توګه ورکول کېده) 1 (

دولتمندو او بډايو عسکرو او منصبدار ته به د هغو تنخوا د سفر او جنګ نه د بېرته راګرځېدو په وخت کې اجرا کېدله ، که جنګ او سفر به نه و؛ نو د دوی تنخوا به د نن په څير هره مياشت حواله کېده او اخيسته به يې

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

خلورم فصل

د تیمورشاه د دورې مالي بڼه

اعلیحضرت تېمورشاه د خپل سلطنت او حکومت په دوره کې مالیې ته پوره پاملرنه او توجه کړې وه ، دده په وخت کې

د اقتصاد اصول او قوانین په ښه لار ا ونظم بنا وو، ده د خپلې پادشاهۍ پر وخت شاهي لګښت او مصروف یو څه راټیټ کړ او د هغې پر ځای یې د پوځونو او لښکرو تنخوا زیاته کړه (1) دده د حکومت په زمانه کې مالیه په ښه شان سره ټولېدله ، د خرڅ او لګښت حساب او کتاب په اصولي لارو او بڼه ترسره کېده ددغه ښه ترتیب او نظم په رڼا کې د دولت خورځو نه (خزانه) په لږه موده کې ډکه شوه) 2 (

د تېمورشاه د زماني حکومتي شته او عایدات پرته له هغو لارو او مدرکونونه ، چې د " لعل بها" په نامه د نیول شویو ملکو څخه په لاس راتلل ، نور شته او عاید په لاندې ډول و :

- -1د هغه وخت د حکومت زیات شته او عایدات په عمومي توګه مالیه وه ، دا مالیه به د اجارې په توګه د پادشاه خزانې ته تحویلېدله ، اجاره دارو به (په هندي اصطلاح تومن دارانو) خپل حق په زروکې د مالیې له دیوان او دوتر نه په قناعت سره ترلاسه کاوه ، هر څومره به ، چې و هغه ورته پوره ورکول کېده) 1 (

- -2د حکومتي املاکو محصول و ، چې د امین الملك په واسطه به د ښارونو اود کلیو دکروندو څخه او پورې د حکومت ګدامونو ته سپارل کېدو

- -3د باجګیرۍ محصول و ، چې د کوچیانو او تجارانو څخه به لاس ته راوړل کېده نن ورځ د باجګېرۍ یا باج اخستنې محصول د ګمرك په نامه سره یاوېږي

- -4هغه نغد شته او مال و ، چې د کابل او کندهار د ځینو سیمو له خلکو (2) نه را ټولیده ، دا محصول په هغو خلکو باندې دحکومت له خوا اېښودل شوی و، چې دوی د حکومت سره په عسکري چارو کې مرسته نه کوله ددې د پاره، چې حکومت د نورو خلکو په څېر دوی هم د مملکت خدمت ته متوجه کړي وي؛ نو به یې نغدې پیسې وربانديې حواله کولې، دغه ځانګړی او فردي محصول (سرې په سر) د حکومت د کالنیو شتو او عایداتو یوه ښه برخه جوړوله)3 (

د دولت لګښت :

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

د تېمورشاه د حکومت او زماني لګښت دادی:

- -1د تېمورشاه په دوران کې د دولت غوره لګښت د حکومت د عسکرو تنخوا او معاش و ، دا تنخواخور لښکر دده په پاملرنه او خوښه سره جوړ او منځ ته راغلی وْ او هغه پخوانی قامي لښکر يې ، چې د پښتنو څخه جوړ وه ده له وېرې نه لرې کړ ، دده په تنخواخور لښکر کې پښتانه ډېر لږ وو ، عسکرو به خپله تنخوا هر يوه د فرمان له مخې د معاش د دوتر نه تر لاسه کوله ، د جنګ او سفر په وخت کې لکه ، چې د مخه په دې باره کې ويل شوي دي د يوه کال تنخوا د پيشکۍ په ډول اخستل کېده

- -2د دولت دوهم لګښت اعزازي تنخوا وه ، چې د قام مشرانو په کال کې په ترتيب او وار سره د شلوزرو نه تر شپږو زرو پورې او يا له دې نه کمه د پادشاه له خزانې نه اخسته ، دا تنخوا هغو ته د حکومت له خوا د خدمت په مقابل کې مقرره وه سر بېره پردې دوی به څه نورې پيسې لږې او ډېرې د دسترخوان په نامه د دولت له خزانې نه تر لاسه کولې

- -3د سفر په وخت کې مصرف او لګښت په دې کې به د څارويو او حيواناتو خوارکي شيان او د لښکرو ډوډۍ شامله وه دغه خرڅ او لګښت که څه هم د لارې په سر له خلکو څخه په زور او يا د کالنۍ ماليې په نوم پوره کېده ، خو سره له دې دا د دولت بودجې ته يو درونډ او ستر تاوان و) 1 (

- -4د تېمورشاه په زمانه کې بل غوره او دورند خرڅ د دربار دسترخوان او د درانيو اميرانو مجلسونه وو ، قبايلو مشرانو پرته له نغدې تنخوا د حکومت له پخلنځي يعنې کار خانې نه ډوډوۍ هم خوړله پادشاه او غټو رئيسانو به د اخترونو او نورو ښو شپو ورځو او وختونو کې قام او ولس ته ډوډۍ هم ورکوله ، دا، ځکه په هغه زمانه کې بې ډوډۍ سړی (خان بې دسترخوان) ته چا د احترام او درنښت په سترګه نه کتل حکومت هم په داسې وختو کې د ځان په ګټه د خانانو او مشرانو د سياست او حثيت د ساتنې په غرض له دوی سره له هيڅ ډول مرستې او بسپنې ډډه نه کوله ، ، چې په ولس کې سر لوړي وي او اعتبار يې لا زيات شي حکومت به په ډېرې خوښۍ سره د خانانو د ضرورت وړ شيان د خلکو د رضا او خوښې په خاطر هغوی ته ورلېږل

- -5د لويو لارو د ساتنې په غرض حکومت او دولت دې ته اړو، چې عمومي سړکونو (لويو لارو) ساتنې ته يو قامي غټ مشر وټاکي او دا درونډ کار هغه ته وسپاري ، دې لوی خان او مشر به په خپل قام او خلکو د پوليسو په څير تانه کوله ددغې درندې او لويې وظيفې په مقابل کې به حکومت دې سړي ته په کال کې يو موټی پيسې د دولت له خزانې نه ورکولې

- -6د پادشاه او د هغه دکورنۍ ځاني لګښت، چې د ضرورت په وخت کې به يې د شاهي خزانې نه اخست او په خپله به يې مصرف کاوه

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

- -7د هغو خانانو او مشرانو لګښت ، چې د جنګ او جګړې په وخت کې به يې ولسي افراد (ولسي خلك) د پادشاه له فوځ سره دکومك او مرستې په ډول پادشاه ته په واك کې ورکول، څو ، چې دده په ګټه په هر ځای کې ، چې وغواړي د هغه له فوځ سره اوږه په اوږه د مقابل دښمن د ماتې له پاره وجیګېږي (1) په دې ډول سره ځینې نور لګښتونه هم د دولت په غاړه وو

د ماليې اجاره داري :

د سدوزيو په دوره کې د رعيت د ځمکو ماليه په دې ډول سره ټولېدله :

د رعيت او ولس د ځمکو يوه برخه به د يو خان او مشر تر اداري لاندې وه د اعلی دېوان يو مامور به د خالصې په نامه د هغې غور کاوه د اعلی د يوان د دوتر دې څانګې به د خانانو د ځکو ماليه د دوی د هغه خدمت په مقابل کې ، چې د حکومت سره به يې په نظامي چارو کې ترسره کاوه، د تنخوا په نوم به يې ور معامله کوله قامي مشرانو به د اعلی دېوان څخه ددېوان بيګي په مهر دبرات ليك تر لاسه کاوه پردې برسېره قامي مشرانو د پادشاه د فرمان له مخې خپله ماليه د اعلی دېوان څخه يستلې وه (1) دا دې معنا ، چې دغو کامي مشرانو (خانانو) به د حکومت خزانې ته ماليه نه ورکوله دا، ځکه ، چې خانانو د پادشاه او حکومت سره د جنګ او جګړې په وخت کې مرسته کوله او هم به يې د خپلې سيمې خلك د پادشاه په پلو ساتل د نور ولس ماليه ، چې د دوی له ځکو او مالونو څخه راټولېدله هغه به د پادشاه خزانې ته د اعلی دېوان له لارې تر سنجش وروسته سپارل کېده

د لرې ملکونو او ښارونو د ځکې د ماليې دريمه به په دې ډول ترسره کېدله ، چې د حکومت له خوا به يو اعتباري سړی د هغې د اجارې دپاره ټاکل کېده ، دې اجاره دار به د ځکې د ماليې د کالني کرښت او زراعت اجاره د ماليې په نوم له کروند ګرو نه اخسته ، ده به وروسته له دې ، چې ماليه را ټوله کړای شوه د يوزرګتې په مقابل کې د اعلی دېوان دوتر ته سپارله د تېمور شاه په دور کې د هند له ښارونو نه کالنۍ ماليه او باج د احمد شاه بابا د وخت په څېر د هند له نيول شويو ښارونو نه د اجارې په بڼه ټولېده ، دا شان د اهل هنو د دکاندارانو نه د باج او جزيې په نوم ماليه را غونډېدله ، دا ماليه به وروسته له جمع کېدونه د پادشاه خزانې ته تحويلېدله تاريخ پوهان او تاريخ ليکونکي په غوره دليل سره وايي ، چې د تېمورشاه د سلطنت په دوره کې اقتصادي بڼه پياوړې او د ډاډ ور وه دا، ځکه ، چې ده د ضرورت وړ شيان د هند، مشهد او ننني افغانستان له پولو او سرحدونو نه پوره کول ، له دې کبله د اقتصاد له مخې دی (تېمورشاه) باندنيو هېوادو ته اړنه و، د ماليې د سمې لارې د لاس ته راوړلو له امله ، چې په هغه وخت کې باب وه د هغه خزانه ښه ډکه وه دا شيان د تيمورشاه د حکومت په وخت کې د هغه د زمانې اقتصادي بڼه وه ، چې د لاندې دريو ضروري شيانو پوره توب او بسنې له مخې د ډاډ ور ګڼل کېده

-1کرنه (زراعت) او مالداري :

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

د تېمورشاه په زمانه کې د کليوالو لوی او دروند کار د کرنې چارې وې (1) کروندګرو په عمومي ټوګه غنم ، اوربشې او نورې دانې لکه جوار ، وړدن او جودر کرل دارنګه کروندګرو ختکي ، هندوانې ، بادرنګ او ضعتي نباتات کرل ، چې د هغه وخت پر مخ تللې کرنه وه او کليوال پرې بخت وو د کروندګرو د درمند، کولبې او غوبل کولو ځاروي او وسايل د نن ورځې غوايان وو

د تېمورشاه په وخت کې ټولو خلکو په تېره د درانيانو هرې کورنۍ درې او ځلور جوړې غوايان درلودل، چې کولبه او يوې به يې پرې کولو دا شان دوی د غوښو ، شيدو وړيو او پوستکيو دپاره غواوې ، وزې ، پسونه او ميږې د نن غونډې روزل او ښه پاملرنه يې ورته کوله د مالونو د درلودلو او ساتلو په لړکې د پسونو رزونه د درانيو غوره وظيفه وه دوی د پسونو ډېرې ښې ښې رمې درلودلې او ښه روزنه به يې کوله دوی د خپل مال د پوولو او څرولو د پاره د وخت او موسم په تغيير سره د يو ځای نه بل ځای ته کوچېدل د دوی په زمانه کې د نن په څېر اوښان او خره د بارونو د وړلو له پاره ډېر پيدا کېدل، په اوښانو باندې يې سر بېره پردې چې لوی او درانده بارونه وړل د خرڅلا و د پاره هم ساتل کېدل ، لکه ، چې جوته ده ويل کيږي ، چې په استحق زيو کې د اسانو او يابوګانو روزنه ښه پرمخ تللې وه (1) مځکه د لويو خانانو په واك کې وه ، چې په بزګرانو به يې کرله او هغو ته به يې د هغه وخت د معمول رواج سره سم برخه ورکوله ، چې څه ګوزاره به يې نه پرې کېدله

-2صنعت (هنر) :

که څه هم د تېمورشاه په وخت کې کورنيو شخړو او عسکري فعاليتونو د صنعت د انکشاف او پرمختګ زمينه له منځه وړې وه ، مګر سره له دې هم نفيسه ضايع او ماملولي صنعت تر ډېره حده پورې د ډاډ وړ و نفيسه صنايع : د تېمور شاه په زمانه کې نفيسه صنعت د پادشاه په شخصي مينه او د اميرانو په پاملرنه ښه وړاندې تګ کړی و، مګردا ، چې د هغه وخت تاريخي ماڼۍ او عمرانات له منځه تللی دي؛ نو ځکه په دې برخه کې زموږ معلومات لږ دي(2) لکه څنګه ، چې ښايي هغه شان په دې باره کې لازم مواد په لاس کې نشته ، چې وړاندې يې کړو البته دا جوته ده ، چې په هره تاريخي دروه کې صنايع د هغه وخت په شرايطو پورې اړه لري ، که سرې د احمدشاه بابا او تېمورشاه د دورې لاسي صنايع او صنعتي چارې ووينې دا به ترې جوته شي ، چې دا هنر په هغه زمانه کې ډېر پر مخ تللی و

معمولی هنر: د تېمور شاه د پادشاهۍ دوران کې معمولي هنر او صنعت لکه خطاطي ، نقاشي، مهندسي ، ختګري ، ترکاڼي، حجاري، پښګري او ځينې نور کارونه کېدل په دې هکله د هغو هنرونو لنډه څېړنه کوو، کوم ، چې نن ورځ هم د خلکو سترګو ته درېږي.

خطاطي او نقاشي : د دې هنر او صنعت ښې نمونې او نښې د زيارتونو او ماڼيو پرمخ ، چې په هغه زمانه کې يې ورباندې کار کړی و، لاس ته راځي که ، چېرې د هغه وخت نقاشۍ او خطاطۍ ته وکتل شي دا ترې په ډاګه جوتيږي

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

، چې دا هنرونه په هغه وخت کې ډېر زړه ورونکی او پرمختللي وو هغه خلك ، چې په دې غوره صنعت او هنر باندې لګیا وو د خپلې زمانې او وخت د ټولنیز ژوند لوړ مقام یې نیولی و

مهندسي او ښکلګري : که د هغه وخت قبرونو ، ګونبزو (ګنبدو) او نورو تاریخي اثارو ته وکتل شي؛ نو له هغې نه دا ښکاري ، چې په هغه زمانه کې د مهندسۍ او ښکلګرۍ هنر او صنعت ښه وړاندې او مخکې و که ددې هنر پوخوالي ته ښه په غور ولیدل شي دا ترې جوتېږي ، چې د مهندسۍ هیڅ ډول عیب او زیان په هغو کې نه لیدل کیږي ، په دې برخه کې به یوازې او یوازې دا ووایو، چې د هرې زمانې او دورې د ښکلګرۍ (معمارۍ) سیستم له بلې نه توپیر لري ، چې دا د ښکلګرو او مهندسینو نقص نه ګڼل کیږي (1) بلکې د خپل وخت او زمانې د خلکو د غوښتنې او پوهې په پرمختیا پورې اړه پیدا کوي او ځنګه ، چې زمانه او خلك یې غواړي هغه شان ده پرمخ درومي

حکاکي او زرګري : د تیمورشاه د سلطنت په دوره کې ددغه هنر او صنعت جوتې نښې او نمونې د هغه وخت د سکو ، مسکوکاتو او مهرونو د لیدلو نه په ښه شان سره معلومیږي او سرې ویلی شي ، چې په حقیقت کې د هغې ورځې د حکاکۍ صنعت د نن ورځې له زانګو ګرافۍ سره هیڅ توپیر نه لري

دا ځکه ، چې د یوه مهر کیندل او د مهر په نیمايي قطر باندې د نستعلیق د خط چپه لیکل خورا ګران او سخت کار و ، چې په هغه زمانه کې ترسره کېده که سړی ددې هنر او صنعت ښکلي والي ته ځیر شي؛ نو به وواېي ، چې دا دروند کار په هغه وخت کې په ښه شان سره پرمخ تللی و ددې صنعت او هنر کمال په دې کې و ، چې د مهر د کیندلو سره سره د مهر پرمخ د ټکیو د اړخونو سره د پاڼو او ګلانو رسم او انځور هم ترسره کېده او خورا ښکلي او ښایسته بڼه یې درلودله د تیمورشاه د حکومت په زمانه کې د زرګرۍ صنعت ډېر په زړه پورې کار و زرګرانو هر ډول ښکلي شیان په ډېر ښه شان سره جوړول، له دې پرته د تیمورشاه په دوران کې پښګرۍ، وسله جوړول ، کالي ګنډل ، د دباغۍ او مسګرۍ صنعت د وخت د اړتیاوو د پوره کېدو په غرض منځ ته راغلی وو او ډېر ښه وړاندې تګ یې موندلی و ، که ، چېرې د خپل وخت اړتیاوو ته ځیر شو؛ نو به دا راته معلومه شي ، چې نن ورځ هم د هغو نمونې موږ ته را پاتې دي د تیمورشاه د وخت د مشهورو څو تنو نقاشانو نومونه دادي:

د تیمورشاه د دورې نامتو او غوره نقاش محمدهاشم نومیده دی په اصل کې د لاهور اوسیدونکی و دې پیاوړي او تکړه نقاش سربیره پر خپلو ډېرو ښو ښو نقاشیو او هنرونو ، چې زیات شهرت او نوم یې درلود، د تیمورشاه د ماندینې ګوهرشاد بیګم یو په زړه پورې انځور کښلی و ، چې د ډېر ښایست له مخې د ډېر قدر وړ و

د تیمورشاه په وخت کې نامتو ډېر کیندونکی اقا بابای اصفهاني و ، چې د ډېرو او تیږو کیندنو په کار کې یې لوی لاس درلود، او د خپل لیاقت په اثر یې د استاذۍ لقب ګټلی و ده په هغه زمانه کې د ډېرو لویو او لوړو کسانو د مړتونونو (قبرونو) شناختې (تبۍ) او کتیبې په ښکلي او ښایسته بڼه سره جوړولې له دې دا څرګندېږي ، چې

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

اعلیحضرت احمدشاه بابا او تېمورشاه دواړو د نیول شویو ملکونو له هنرمندانو او نامتو کسانو نه ، چې په هنر کې يې لاس درلود د خپل هېواد دپاره په دې کار کې ښه ګټه اخیستې وه) 1 (

-3تجارت :

که د تېمورشاه د دورې د تجارت او سوداګرۍ ته کتنه وشي؛ نو به دا راڅرګنده شي ، چې تجارت دده په زمانه کې ښه وړاندې تګ کړی وْ وايي، چې خپله پادشاه تجارت ته د خلکو پاملرنه اړولې وه ده د لویو لارو د ساتنې دپاره تانه داران درولي وو ، په دې لارو د قافلو د تلو او راتولو له درکه ډېره ګټه تر لاسه کېده ددې محصول د لاس ته را وړلو نه وروسته به دا پیسې د دولت خزانې ته تحویلېدلې د تېمورشاه په زمانه کې د هیواد ډېر وګړي په راز راز سوداګرۍ او تجارت باندې بوخت وو د تجارت د وړو او راوړو په نتیجه کې خلك آباد او تجارت په زړه پورې وړاندې تګ کړی و د هند او ایران مالونه د افغانستان په لویو ښارونو کې ددې هېواد د مالونو سره معاوضه او بد لېدل دې حال او بنې د تجارانو کارونه پیاوړي کړي و تجارانو به ښه ګټه کوله او تجارت د ښارونو په دننه او باندې کې ښه پرمختګ کړی و)1(

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

پنځم فصل

ادبي بنه او علوم

د تېمورشاه د سلطنت او حکومت په دوران کې ادبياتو او علم ښه وړاندې تګ کړی وْ ، له دې امله دده دوره د افغانستان د ادبياتو په برخه کې د غوره او ښو ادبي زمانو څخه شمېرل کېږي په دې وخت او دوره کې نه يوازې ادبيات پرمخ ولاړل بلکې نورو علومو هم ښه وړاندې تګ وکړ که د تېمورشاه د دورې د پوهې او علومو په هکله مطالعه شي ؛ نو به دا ور څخه جوته شي ، چې د ده په وخت کې د فقې علم ، تفسير ، حديث ، صرف و نحو ، رياضي ، عروض ، معاني او طب په پوره او بشپړ ډول په مدرسو کې لوستل کېدل البته په دې وخت کې مدرسو فردي بڼه درلودله په دې سر بېره د پادشاه دربار د عالمانو او پوهانو ستر مرکز هم و تېمورشاه په خپله د علم او پوهې سره زياته مينه درلودله، دده د مينې نتيجه وه ، چې دده په دربار کې ډېر عالمان، پوهان او شاعران روزل کېدل عالمانو او پوهانو دهغې زمانې مروج علوم او فنون په استاذانه ډول سره خلکو ته ابلاغول اوپه خپلو علومو کې يې د استاذانو لقبونه ګټلي وو

تېمورشاه په خپله شاعر او اديب و دده دغه مقام دومره اوچت دی ، چې وروسته ده ددې ادبي مقام په درلودلو سره د افغانستان په لويو اديبانو کې ځای ونيو ددې ادعا د اثبات دپاره دده د غزلو ، قطعو ، څلوريځو، قصيدو (بوللو) او نورو شعرونو دېوان په پښتو او دري ژبه تر اوسه په ياد را پاتې دي د تېمورشاه د حکومت په زمانه کې کوم شي ته ، چې د علم په باره کې ده توجه نه وه کړې هغه د پښتو ژبې نه پالل او نه روزل وو ، که سړی دده د دربار د عالمانو په هکله مطالعه وکړي دابه ورته معلومه شي ، چې دده دربار د فارسي شاعرانو او عالمانو نه ډك و دا کومه پټه خبره نه ده دده د وخت د عالمانو له کتابونو نه په ډاګه سره ښکاري، چې سر بيره پر دري ژبو شاعرانو پښتو ژبو عالمانو هم په دري ژبه شعرونه ويلي دي له دې معلومږي ، چې دده په وخت کې د دري ژبې د ادب او د هغې د پاللو بازار ښه تود و اعليحضرت تېمورشاه د خپل پلار په شان يو اديب پادشاه و په دري ژبه د شعر ديوان لري ، چې په 1119هـ (د پادشاهۍ) په ديارلسم کال يې له نظمه فارغ شوی دی تيمورشاه په خپله مورنۍ ژبه پښتو ښه خوندور اشعار ويلي دی، مګر متاسفانه ، چې موږ ته ډېر لږ رارسېدلي او نور ورك دي د تېمورشاه پښتو شعرونه عشقي او بزمي رنګ لري

په پښتو شعر کې يې د فارسی شعر په څير ژبه روانه او بې تکلفه ده د سبك له مخې د خپل پلار شاګرد دی او په معنا کې يوازې د بزم او عشق سندرې وايي د پلار په څېر د وطن مينه ، جنګ او اجتماعي ژوند په باب څه نه وايي دده د ادبي مقام

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

د يادونې له پاره دده پښتو او دري غزلې دنمونې په ډول راوړو:

هی هی د يار صورت لکه ګلونه

چې وهلي يې پرمخ دي شنه خالونه

تېر شو عمر د وصال په انتظار کې

اوس په زړه مې د هجران لګي اورونه

په رخسار باندې يې زلفې تار په تار دي

د عاشقو آوېزان په هر تار زړونه

د پتنګ په دود ديار په غمو وسوم

د باڼو ناوکي ايژدي په زړه زخمونه

توکل دې پر خپل خدای کړه تيمورشاهه

څه په کار دي د فاني دنيا کارونه) 1(

* * *

نن مې بيا له تورو سترګو سره جنګ دی

پر لبانو يې د زړه د ونيو رنګ دی

که پرې کړی سر په لاس ورلره راشم

لا په دايې باور نشي زړه يې سنګ دی

ستا د حسن لښکر راغی ځان يې بايلو

د عاشق و زړه ميدان هر ګوره تنګ دی

عشق د مشك پټول نشي تيمورشاهه

چې په خپله ځان رسوا کا هغه رنګ دی

* * *

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

دا هم دري غزل:

ای همدمان زآتش آهم حذر کنید

دلدار راز حال دلم خبر کنید

ای مردمان زحسرت من یاد آورید

چون بر جمال سر مثالش نظر کنید

وئید حال زار مرا پیش یار من

ر یردش ملال سخن مختصر کیند

دانید بردل مسکین چه رفته است

ر سینه تیغ جفا یش سپر کنید

یا از سفر ستمر مارا کنید منع

یا از من ستم زده قطع نظر کنید

دانید حال دیده شب زنده دار من

ر در فراق یار شبي را سهر کنید

یاران ز زلف یار بیادم نیاورید

دیوانه را مبادا که دیوانه تر کنید

تیمورشاه شته زعشق یار جر خون

فکري بحال عاشق خونین جر کنید)1(

* * *

دده د دوري ځيني شاعران او ليکوال دادي:

عبدالله خان وکيل الدوله : دا پوه او عالم سړی د احمدشاه بابا د وخت نه تر تېمورشاه پوري د هېواد لوی او غټ شخصيت و او د حکومت په چارو کي يې ستر لاس درلود دی د هغه وخت د ډېرو پخو او ښو شاعرانو او ليکوالو په ډله کي شمېرل کيده عبدالله خان د پوره ديوان ښتن دی شعرونه يې (د الف) له رديف نه تر (ی) پوري دي او

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

ټول درې سوه (300) غزلو ته رسېږي چې په دري او پښتو یې ویلی دي دده په شعر کې حمد و نعت ، مرثیه ، بولله ، د خلکو کیسې او تاریخي قطعې لېدل کيږي

عبدالله خان وکیل الدوله د څو تالیفونو خاوند هم دی ده یو کتاب د فقې د علم په هکله او بل یې د احمد شاهي فتاوې په نامه په 688 مخونو کې، لیکي دي د وروستی کتاب سریزه د پښتو په اتیا بیتونو پیل شوې ده دده بل اثر احمد شاهی شهر (کندهار) په نامه دی ، چې په فارسي ژبه کښل شوی دی دده د احمد شاهي فتاوې د شعر نمونه دا ده:

ددې وخت پادشاه سني دی

په مذهب کې حنفي دی

محبت یې د کتاب دی

بې عددو بې حساب دی

دی په خپله مصنف دی

په دې کار کې ډېر منصف دی

هم عالم دی هم شاعر دی

په نکتو کې ډېر ماهر دی

چې دده دیوان هیرادی

په تحقیق سره هیرادی

حرص یې ډېر ددین په کار دی

ذوق یې ډېر ددې روزګار دی

دا یې و فرمایل ماته

چې یو امر کوم تاته

ماوې وایه اې پادشاهه

زما شاهه دین پناهه

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

وې يې ډېر مين په دين يم

د افغان په كار غمگين يم

دا كتاب ورته پښتو كړه

په تا حكم كوم وكړه!

ماوې هر څه ستا مامول دي

په ليمو زما قبول دی

مسمی په عبدالله يم

دعا گوی د خپل پادشاه يم

همداسې يې د پښتو د شعر څه گوښي بيتونه دا دي) 1 (

عبدالله د هيڅ منصب هوادار نه دی

دراستۍ د ښه كلام يم په اخلاص

* * *

خونه كه مې وسوه ديوانه مې پاخه شوه

مشهور عبدالله خان وم اوس رسوا په عاشقۍ شوم

* * *

محمد علم خان : محمد علم خان د عبدالله خان مشر زوی و ، دی د پلار د مرگ نه وروسته د وكيل الدوله په څوكۍ كېناست دا ډير هوښيار سړی و ټولو سدوزيو سردارانو هغه ته د پوهې او هوښيارۍ له مخې د احترام او درنښت په سترگه كتل دده شخصيت هر چاته منلی و ده د خلكو سره ډيره مينه او ښه گوزاره درلوده

وكيل الدوله محمد علم خان د پلار په څېر په پښتو او دري ژبو په ښه شان سره شعر ويلی شو د پښتو شعر زياتی نمونې يې نشته او يوازې څو نمونې يې معلومې دي دا يو څو بيته يې د يو خطي جونگ نه رانقلوو:

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

ستا نوم شو محمد(ص)

ته نازولی د صمد

په قل هو په احد

عالم تېر کړه محمد(ص)

په نامه دې ډېر شيدا يم

ج

په دروغ نه په رښتيا يم

کلمه پر ژبه وايم

عالم تير کړه محمد(ص)

ميرزا لعل محمد خان عاجز : لعل محمد خان د تېمورشاه طبيب و سر بيره پر طبابت هغه شعر هم وايه او ښه ليکوال ګڼل کېده او په دري ژبه دېوان لري

الله يار خان راسخ : الله يارخان د مير هوتك خان سکنى کشر ورور دى د دري ژبې ښه شاعر ګڼل کيږي ، دېوان يې نه دى موندل شوى يوازې يو عشقي شعر د مير هوتك د لمسيو په واسطه پيدا شوى دى دا څو بيتونه يې د نمونې په ډول ليکو:

شب فراق نهان با خيال خود فتم

بروبه بستر خوابش که غافل افتاده

بباغ عشق تو شاهانهال اميدم

ز خشك سالى هجران ز حاصل افتاده

شنيده ام که تمناى کشتنم داري

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

عجب عجب كه ترا رحم بر دل افتاده

نميرسد به زمين پاى آّرزوى دلم

ز بس به كوى تو دل بر دل افتاده

سر دو ديده ابرويش ديد "راسخ" فت

دو ماه نو چه بيك رو مقابل افتاده

مير هوتك خان پوپلزى :

مير هوتك خان د زمان خان زوى او د تيمورشاه د دورې د لويو شاعرانو څخه ګڼل كېږي دى د تېمورشاه د دربار د شاعرانو استاذ دى ده د هغى دورې تاريخ په شعر سره رڼا كړى دى دده هغه دري شعر، چې د تېمورشاه په باب يې ويلي دي وګورئ :

نظام ملك اسالم جهات شمع يقين

نهال باغ شريعت چراغ ملت و دين

ز فيض لشن مدحش بهشت فرصت دل

ز وصف شكر نامش لب و زبان شرين

به هر كجا كه بخواهم بقاى دولت تو

كنند اهل سماوات يك قلم آّمين

غلام محمد شاه جي :

دا خوږ ژبى شاعر ، چې په پښتو كوم شعر نه لري د تېمورشاه د وخت نه د شاه شجاع تر سلطنت پورې ژوندى و او په خورا خوارئ يې د كابل په سيمه كې د ژوند تر وروستۍ سلګۍ پورې ژوند كاوه وايې ، چې ده ښه خوږ شعر درلود

دا شان د اعليحضرت تېمورشاه په دربار او زمانه كې مير محمد اولا "ذكا" عيدمحمد عيدى او ميرزا على عسكر خان وصفى تكړه شاعران او ليكوال تېرشوي دي ، د شاعرانو د شعرونو نه جوتيږي ، چې د تېمور په دربار كې راټول شوى شاعرانو په دري شعرونه ويل

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

مذهبي بڼه :

د افغانستان وګړي ، چې ډېر یې د اسلام د مبارك دین پیروان دي (1) سره له دې یې هم په دوو مذهبي فرقو باندې وېشلی شو : لومړۍ فرقه سني مذهبه ده ، چې ددې هېواد اکثریت نفوس یې جوړ کړی دی ، دوهمه فرقه اهل تشیع ده ، چې په کم اقلیت سره دلته ژوند کوي مسلمانان د اسلام مبارك دین د خپرولو دپاره دا ښه بولي، چې د نړۍ په هر ګوټ کې دا سپېڅلی او پاك دین خپور کړي ، په دې لار کې که له شدت نه کار واخستل شي ثواب یې ګڼي) 2 (

د دغو ټکیو پر بنا د افغانستان لویو فاتحینو او جګړنو تر تېمورشاه او له هغه نه وروسته د اسلام د دین د خپرولو او په دې نوم ددې مذهب د پیروانو د پیدا کولو په غرض تر هند پورې خپل یرغلونه پر مخ بیولي دي دوی د خپلو یرغلونو په لړکې د نیول شویو ملکو خلکو ته ددې دین ګټې او ښګڼې په زور او سلا ځرګندې کړې دي کله به ، چې د نیول شویو سیمو خلکو او وګړو د اسلام د مبین دین منلو ته غاړه نه ایښودله؛ نو به هرومرو د دوی څخه باج غوښتل کېده ډېرو وګړو د اسلام د دین د منلو په صورت کې د باج ورکول په ځان منلي و)1 (

که چېرې به د نیول شویو ملکونو خلکو پر ځان دا دوه شیان یا د اسلام د دین منل او یا باج ورکولو نه یو شی پر ځان نه منل؛ نو به د دوی وژل او تباه کول ضروري وو الفنستن په خپل کتاب کې د یوه هندي مؤرخ په قول وایي، چې د پاني پت په جنګ کې کله ، چې به مسلمانانو پر اهل هنودو برى وموند اوکومه ډله به، چې دمال سره ددوی لاس ته ورغلله؛ نو سمدلاسه به یې د اسلام د دین منلو ته راوبلل) 2 (

دا حال او بڼه د تېمورشاه په دوره او وخت کې د پوره پاملرنې وړ وه نن دا بڼه د اهل هنودو په باب د مسلمانانو سره نشته لکه ، چې وینو نن ورځ یو زیات شمېر هندوان په افغانستان کې ژوند کوي او د مسلمانانو له خوا هغوی ته ډېر حقوق په برخه او اجتماعی متقابل احترام یې پر ځای کېږي ددین او مذهب په لار کې هغوی ته پوره آزادي ورکړل شوې ده نن د مذهبي تعصب په نامه د هندوانو او مسلمانانو تر منځ هېڅ خنډ او اړه نه لیدل کېږي د افغانستان وګړي د اسلام د دین پیروان دي او د هغه او امر او ارکان په خوښۍ سره لمانځي په دې هیواد کې ملایان د ټولنیزو طبقو په لړکې ډېره زوره وره او د قدرت خاونده ډله ده، چې د هېواد د سیاست او مذهب په لار کې یې ښه اثر کړی او قدرت یې ډېر زیات دی)1 (

دوی په خپل منځ کې په څو ګروپونو وېشل کېږي ، د کلي له ملا څخه نیولې تر هرې درجې پورې ، چې وي یو له بله سره اړیکې لري د تېمورشاه په وخت کې د دوی دغه اړیکې ډېرې زیاتې او ټینګې وې

د تېمورشاه شاخصیت :

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

تېمورشاه په طبيعي توګه يو سوله غوښتونکی او د جنګ نه ويزار انسان و (2) دا وجه وه ، چې د حکومت د ښه انتظام سره سره د هغه نه د سلطنت او خاورې د سرحدونو او صوبو

د آزادۍ کوښښونه شروع شول د تېمورشاه په پوهه کې څه شك نشته، خو سره له دې ده شراب څښل (1) او د ولس د خوی او عادت په خلاف يې عيش خوښولو

فرېر وايي ، چې د تېمورشاه حکومت په افغانستان کې په عدل او انصاف مشهور دی، مګر له دې سره دی د پښتنو د ژوند په خلاف د نورو د فکر او معاشرت خوښووکی و

نور مؤرخين وايي، چې تيمورشاه د پښتني کلچر په پرېښودو سره دومره افراط وکړ، چې ده او دده درباريانو پښتو ژبه هم هېره کړه او پر ځای يې فارسي ژبه او کلچر د کابل په دربار کې لوړ ځای ته ورسوله دا وجه وه ، چې د تيمورشاه له دورې څخه د پښتو ژبې زوال پيل شو (2) په دې وخت کې د دوتر ژبه فارسي وه له دې عيبونو پرته تيمورشاه ډېر پوه او لايق پادشاه و

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

شپږم فصل

عمومي نظر او نتیجه

د تېمورشاه ددورې په پای کې غواړو ، چې څوټکي د تبصرې په ډول جوت کړو البته دا څوټکي زموږ د شخصي نظر په ډول وړاندې کيږي د نظر خاوندانو څخه هيله کيږي، چې د نیمګړتیا او عدم صحت په حالت کې به هر ډول انتقاد وکړي د اعليحضرت تېمورشاه سلطنت د افغانستان په تاریخ کې یو غوره فصل ګڼل کېږي، چې مطالعه او څیړنه یې هرومرود تاریخ کتونکي او مطالعه کوونکي په فکر زیات اثرات اچولای شي ، تردې څیړنې د مخه د تېمورشاه د سلطنت په باب له موږ سره یوازې ډېر محدود معلومات په ذهن کې موجود و ، خو کله مې، چې دده د دورې حقایق وسپړل د هغو شیانو عکس مې ولید کوم، چې فکر کیدو د تېمورشاه عصر د افغانستان د اتلسمې پیړۍ یوه ځلانده او مدنی دوره شمېرل شوی ده ، چې د مدنیت تاثیرات یې تر اوسه په ثابت ډول زموږ د ټولنې پر ټولنیز ، اداري او نورو ساحو کې لیدلی شو د تیمورشاه د نرم خوی او ښه سلوك په وسیله د هغه دوران ادبي وضع زموږ د مدعا د اثبات په خاطر کافي ده دا ځکه، چې د هر عصر د آرامۍ او صلحې په نتیجه کې علوم او ادبیات انکشاف او پرمختګ مومي او خلکو ته د ادبي روزنې زمینه خامخا برابرېږي برعکس که چېرې خونړۍ شخړې او د پرېشانۍ وختونه د تاریخ په پاڼو کې وګورو نو به په ډاګه راته ښکاره شي، چې په داسې وختو کې فکري او ذهنې روزنه او وړاندې تګ یې د یوی ساري بېماری ښه غوره کړې ده

ځینو تاریخ پوهانو او مؤلفینو، چې یادونه یې ددې لنډې لیکنې په زیاتو ځایو کې راغلې ده د تیمورشاه په هکله یې سختې تبصرې کړې دي، چې هغه د ډېر تامل او احتیاط وړ دي ځینو دی یو ایرانی مشر به او شراب خور معرفي کړی، چې په دې هکله یې کوم ماخذ هم نه دی ښوولی په هر صورت که هر څومره تیمورشاه یو آرام او حلیم سړی و ، ددې وضعې سره سم یې داسې کرکتر هم درلود، چې د هغې په وجه ده وکولای شول د ټول افغانستان د اتباعو ترمنځ د پردیتوب او بیګانګۍ خنډ ورك کړي او د دې پر ځای د یووالی، همنوعۍ او بشریت فکرونه په کې پیدا کړي د دغې مدعا ښه مثال موږ دا ګنو : ، چې ده ددولت چارې د هېواد بېلو بېلو اتباعوته پرته د قبیلوي، اجتماعی او یا ژبنیو تبعیضونو څخه نورو ته هم ور وسپارلې، ده د هېواد سوکالي ، د وطن د آبادی، وړاندې تګ او د مملکت د چارو د حل و فصل کار یو مشترك مسؤولیت وګاڼه ددې فکر په واسطه سره تېمورشاه د خپلو اساسي تشکیلاتو بنسټ په ښه توګه کېښود او د قبایلو زیاتې مداخلې یې د دولت په چارو کې و تر ډېره حده لرې کړې دده په وخت کې د سلطنت ټینګوالی او استحکام تامین و، که څه هم ځینو مؤلفینو لکه قاضي عطاوله خان او نورو دده سلطنت متزلزل ګڼلی زموږ په نظر مدلل نه دی دا ځکه ، چې دده په وخت کې ددولت مرکزیت په یقني ډول تامین او ټینګ و هغه بې اتفاقۍ او د یووالي نشتوالی، چې وروسته له ده په هېواد کې دده د زامنو تر منځ را پیدا شوې ځانته علت

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

لري هغه دا، چې که د تاريخ پاڼې په ډېر دقيق ډول له پخوا څخه تر اوسه ولیدل شي، وينو ، چې زياتې كورنۍ شخړې د پادشاهانو زياتو زامنو او اخلافو تر منځ پيښې شوې دي دا کار خامخا د ملت په بربادۍ تمامېده اود دولت بېړۍ يې د خطرناك ساحل و خواته بيوله

د افغانستان ډېرو شاهانو علاقه درلوده ، چې ډېرې ښځې وکړي البته د دغو زياتو ښځو څخه زيات اولادونه پيدا او پاتې کېدل ، ضرور به د دوی ترمنځ د دولت په چارو باندې اختلاف سره راته او يو له بله يې د تخت کېناستو په کرسۍ باندې سره ټکول لکه، چې د تېمورشاه د 23 زامنو ترمنځ ددې هيواد په غرورغو کې ډېرې وينې تويې شوې دي د تيمورشاه

د مړينې نه وروسته حالات ډېر ژر بدل شول د سدوزيو د سلطنت ولې او رېښې چنجيو وخوړې او په ډېره کمه موده کې ددې سلطنت ونه و چه او دايبرې (حاصل) نه د مخه د خزان باد يې پاڼې ورېژولې تېمورشاه پوه وه ، چې دده اولاد د خپل پلار اطاعت نه مني او هم د بېلو بېلو اقليمونو د ميندو زامن دي؛ نو د سلطنت د ختمېدو گومان يې د زامنو تر منځ په يقين سره گڼلی و

د تېمورشاه اولاده او نومونه يې:

1شهزاده همايون 18 ميران ميرزا

2محمود 19 حسين ميرزا

3حاجي فيروزالدين 20 هاشم

4عباس 21 شاه تور

5شهزاده کندل 22 نورده

6زمان 23 ملك گوهر

7شجاع الملك 24 اكبر

8احمد 25 حسن

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

9محمد سلطان 26 بلنداختر

10یزدان بخش 27 شاه رخ

11کشور 28 شاه پور

12سلطان علی 29 شهزاده ابراهیم

13نادر میرزا 30 مزخ

14اشرف 31 خاور

15مظفر 32 ایوب

16جهان والا 33 جلال)1(

17مراد

یادونه:

د تیمورشاه د زامنو شمېر دري دېرش (33) و او

د لورگانو شمېر يې له دیارلسو (13) ښځه زیات وو

د دې لیکنې د ماخذونو پېژندنه :

له کومو ماخذونو ښځه ، چې په دغه رساله کې استفاده شوې ده د مطلب په بیان کې یو له بله سره توپیر لري ، هر ماخذ مؤلف د خپل وس په توان د افغانستان د تاریخي پیړی

د پېښو په لړ کې خپله لیکنه غوره بللې ده له دې سره سره د دوی تر منځ دموادو اقتباس او یو شان والی ډېر ځله لیدلی شو

سره له دې هم داسې اړیکې شته، چې هغه له یو بل ښځه بیلولای شي مونږ دلته د کتاب د چاپ ځای ، کال د پېښو او مطلب لنډه ښېړنه ځرگند ول غواړو

الف : فارسي ماخذونه :

- -1سلطاني تاريخ

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

دا کتاب د سلطان محمد خان دراني پواسطه لیکل شوی او د افغانستان د تاریخ په تیره د درانیانو په باب یې ډېر خوندور معلومات په خوږه قلمی ژبه ټول کړي دي ، دا کتاب

د بمبي دمعموره بندر په محمدي نومي چاپخانه کې په کال 1298 طبع شوی دی دديې تاریخی کتاب متن ، چې سړی ګوري داسې غوره مطالب لر ي، چې لوستل یې سړي ته خوند ورکوي

دا کتاب په دوه سوه یونوي مخونو کې لیکل شوی دی او لیکوال زیات زحمت پری ګاللی دی د سلطاني تاریخ غوره او درانده مطالب د یوې سریزې په ګډون دادي :

د افغانستان وضع د اسلام د منځ ته راتلو سره ،

د افغانانو نسب، د لودیانو بیان، سوریان (شیرشاه سوري)،

د سورد افغانانو د حکومت پای په هند کې ، د ابدالیانو بیان

د غلزیو شرح او پای، نادرشاه افشار، احمدشاه بابا ، تیمورشاه، شاه محمود، شاه زمان، شاشجاع الملك او شاهزاده کامران ، ختم

دغه اثر، چې په پخوانۍ انشاء لیکل شوی دی عبارات یې ډېر په عربی دي او د هغوی معنی کول ضروري کار دی ، سره له دې هم ددې کتاب د بیان لار ډېره خوږه ده او کټ مټ

د یوه داستان بڼه غوره کوي ، تشبیهات او ادبي رنګ په کې ډېر دی ، د متن په منځ کې یې په موضوع پورې تړلي شعرونه راوړي دي

ددې کتاب یو زیان دادی، چې پراګرافونه یې په یو بل کې ګډ دي او په موضوع باندې سړی ښه نه پوهېږي ، سر بیره پردې دغه قیمتی اثر د ډېرې استفادې وړ او د درانیو د سلطنت یاد یې په لومړي ټوك کې په ښه شان سره راوړی دی، داسې معلومیږي، چې له دې وروسته مؤرخینو د خپلو تصنیفونو په لیکلو کې ور څخه ډېر مطالب اخیستی او اقتباس کړي دي

- -2سراج التوارخ:

دا کتاب د سراج الاخبار لیکوني ملا فیض محمد هزاره لیکلی او د کابل د دارالسلطنه په حروفي مطبعه کې په کال 1331ق طبع شوی

ددغه کتاب چاپ شوي ټوکونه دریو ته رسېږي او تر ډېرې پلټنې او تحقیق نه وروسته مې بیا موند د کتاب اصل په پنځو ټوکونو کې لیکل شوی ، چې د هغو له لړ نه دري لومړي ټوکونه یې چاپ او دوه نور یې ، چې قلمی دي د پوهنې وزارت په کتابخانه کې قید (خوندی) دي

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

د سراج التواریخ د پاتې دوو ټوکونو نه چاپېدل یو تاریخي کیفیت لري، چې لاندې په لنډ ډول اشاره ورته کول غواړم

ملا فیض محمد خان څه وخت ، چې د سقاو (حبیب الله خان) له خوا د هزاره جات سیمې ته د هزاره ګانو د پلوي کېدو په غرض ولږه ، دغه وخت و، چې ملا فیض محمد د خپلې وظیفې په خلاف د هزاره جات د سیمې اوسیدونکي هزاره يې د غازي امان الله خان په پلوی او خوا را پاڅول دده له دې نیك حرکت نه کله ، چې حبیب الله خان (سقاو) خبر شو، هغه يې ونیوو او ددې جرم په خاطر يې هغه وواژه او دده تصنیفونه يې وسوزول

له دې امله د سراج التواریخ ټولې کاپۍ په کابل کې له لسو او پنځلسو نه زیاتیی نه پیدا کیږي ، نو ځکه دا کتاب ډېر لږ او نادر بلل کیږي

ددې کتاب دریم ټوك بیخی نه پیدا کیږي ، که پیدا شي قیمت يې لوړ او تر 1500 پورې رسیږي ، حال دا، چې د لومړي او دوهم ټوك بیه يې تر 300 پورې ده

د کابل پوهنتون کتابتون په دې وروستیو وختو کې په دې بريالی شو، چې د دغه قیمتي کتاب دریم ټوك پیدا کړی فکر کوم ، چې ددې کتاب (اکسیشن) کتلاك او نورې مرحلی تر اوسه پورې د علاقه لرونکو د مطالعې له پاره اجرا شوي نه دي

ددغه کتاب د لومړي او دوهم ټوك غوره بیان د سدوزیو پېښې او د محمدزیو تاریخ تر امیر عبدالرحمن خان پورې ګنډل کیږي، چې په 377 مخونو کې په لویه قطع او صحافت لیکل شوی دی

د سراج التواریخ د لومړی ټوك ډېر ځایونه د سلطاني تاریخ او ځینو نورو پخوانیو تاریخونو څخه اخیستل شوي

سره له دې هم ددې کتاب مطالب ، چې د نورو ژبو څخه

د افغانستان په باب لیکل شوی دي ، خورا غوره او نوي ګڼل کیږي

ددې کتاب دریم ټوك د امیر عبدالرحمن خان سلطنت ، څلورم ټوك د امیر حبیب الله خان دوره او پنځم يې د غازی امان الله خان پېښې څېړي، خو دا دوه وروستي ټوکونه يې تراوسه چاپ شوي نه دي

-3درانی تیمورشاه:

دا کتاب د عزیزالدین پوپلزي تالیف دی د تاریخ ټولنې د270 لمبر په لړ کې د کابل په عامه مطبعه کې چاپ شوی ،

د چاپ کال يې 1333 دی

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

دا کتاب په دویمه درجه کاغذ کې په یوه منځنۍ قطع او صحافت لیکل شوی او د تیمورشاه دوران په 254 مخونو کې خیړي او ددې دورې په باب یې ژوره څېړنه کړې ده ددې کتاب ماخذونه سراج التواریخ ، سلطاني تاریخ د پښتنو تاریخ ، منشي احمد جان تاریخ او ځینې ځانګړي اسناد دي

دا کتاب زما له دې نوې ټولونې سره دا عمومي توپیرونه لري :

دا، چې زما ټولونه په پښتو لیکل شوې ده ، ددې ټولونې او درانی تیمورشاه کتاب ترمنځ مطالب له یو بل سره لرې اړه لري ددې ټولونې توپیر ددې کتاب سره د بیان او مقاسیې په وخت ښه ښکاره کیږي ، چې لوستونکې په دواړو لږ درنګ وکړي

ددې کتاب غوره اهمیت دادی ، چې د هغې زمانې ډېر مکتوبونه یې د متن سره د سند په توګه درج کړي دی

او لوستونکي د هغې زمانې فرمانونو او لیکنو ته اړ کولی شي

4 - عروج بارکزایي ها :

دا کتاب ادوارد الاسنیس پیرس خارجي لیکی او ښاغلو عبدالرحمن پژواك او محمد عثمان صدقی ژباړلی دی

دا کتاب په کال 1333 هجري شمسي د کابل په عمومي مطبعه کې په 180 مخونو کې چاپ شوی دی (دا کتاب د تاریخ ټولنې له خوا طبع شوی) د تېمورشاه د زامنو اړودوړ او د احمدزیو د دورې سر او ابتدا یې په ډېر منظم او خواږه شان څیړلې ده

ددې کتاب غوره ښیګڼه داده، چې د هر مخ په پای کې یې، دېرې تبصرې او پایلیکونه (فوټ نوټو) نه ورکړي دي او سر بیره پردې یې ګڼ شمېر ماخذونه ښودلي دي

زما ددې ټولونې په برخه کې ددې کتاب نه اخستنه او مرسته لږه ده، خو تاریخ لوستونکو ته خورا د ګټې وړ دی دا کتاب ددې له پاره ډېر اهمیت لري ، چې یوه تن خارجی په ډېر زیار سره د هغه لیکنې ته اقدام کړی او په ډېره بې طرفۍ یې د ماخذونو دښودلو سره سره دافغانستان ددغو مشکلو او جنجالمنو تیارو پېښو یې په تاریخي بڼه رڼا اچولې ده

5 - رجال ورویداد های تاریخي:

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

دا کتاب د ښاغلي احمد على خان کهزاد تالیف او د تاریخ ټولنې له خوا نشر شوی دی ، دا کتاب ، چې د 46 مقالو ټولونه ده په 146 مخونوکې په منځنۍ قطع او ښه صحافت خپور شوی دی

لکه ، چې د نوم نه یې ځرګندېږي ددې کتاب مطالب د افغانستان د غوره تاریخي شخصیتونو په هکله د احمدشاه بابا نه تر امیر شیرعلی خان پورې ده، چې په کې شامل او راغلي دي لوستونکي کولای شي، چې ددغو مقالو په لوستلو سره د افغانستان د اتلسمې او نولسمې پېړۍ دمهمو پېښنو نه په ښه شان خبر شي ځوك، چې تاريخ لولى د هغو له پاره ګټور دی

– 6احمدشاه :

دا کتاب، چې داّریانا دویمې جایزې ګټونکی دی، ښاغلي غلام محمد غبار لیکلی دی او په کال 1322هـ ش کې په 352 مخونو کې د کابل په عمومي مطبعه کې چاپ شوی

ددې کتاب غوره موضوع ګانی دادي :

د احمد شاه لقب نامه ، د احمد شاه درانی وجه تسمیه ، تحصیلات ، صورت ، خوراك او څښاك، تفریح (سیل)، دربار، په تخت کیناستل ، افغانستان پخواله احمد شاه، اداري څېرکی، تشکیلات ، پاى او جنګونه په کې راغلی دي

- 7بالاحصار و پیش آمدهای تاریخي:

دا کتاب د ښاغلي احمدعلي خان کهزاد تالیف او په دوو ټوکو کې لیکل شوی دی دا کتاب په خوږه ژبه او پخه انشاء تالیف شوی او د افغانستان د تاریخي اثارو په لړ کې یو ښه او غوره اثر ګڼل کیږي

- 8د ژوندون مجلی کلکسیون 1348 کال ، ځخه یو څه استفاده هم شوې ده

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

پښتو ماخذونه:

د پښتنو تاریخ:

دا کتاب د ښاغلي قاضي عطاوالله خان دی د پښتنو په باب مطالب لري او په څلورو ټوکونو کې لیکل شوی دی ،

د لومړی ځل چاپ یې د پېښور په منظور عامه مطبعه کې په کال 1947ع کې تر سره شوې ددې کتاب لومړی ټوك، چې 308 مخونو کې دی د افغانستان تاریخ له 1422- 1838 پورې څیړي

دوهم ټوك یې له 1818 نه تر1842 میلادی پورې د سدوزیو د سلطنت پای تر امیر دوست محمد خان پورې څرګندوي

د پښتنو تاریخ د سدوزیو د دورې په هکله پوره لیکل شوی او مطالب یې ډېر بنه دي ددې کتاب غوره صفت دادی ، چې پراګرافونه یې په ښه شان مراعات شوي دی او ځای ځای یې د پوره کره کتنې له پاره د انګریزي مؤلفینو نظر یې کټ مټ په انګریزی د کتاب متن ته وردننه کړې دي دا کتاب خورا درونډ د ښو معلومات نه ډك دی

- 2پښتانه د تاریخ په رڼا کې:

دا کتاب د سید بهادر شاه ظفر کاکاخیل تالیف او 1399 مخونو کې په پنډ ټوك چاپ شوی دی ، دا اثر د پښتنو پېښې له 550 قبل الملاد څخه تر 1964ع پورې په لنډه توګه بیانوي

دا کتاب په پېښور کې چاپ شوی او د مطلب بیان په لنډ ډول سره کوي دا، چې د څو پیړیو د پېښو بیان په یوه کتاب کې راغلی دی؛ نو ځکه یې لنډ څیړلي دي

انګریزی ماخذونه): 1(

- 1د کابل د سلطنت او د هغو د توابعو شرح:

دا کتاب د انګریزي مشهور تاریخ لیکونکي الفنستن تالیف دی ، چې په دو ټوکونو کې یې لیکلی دی

دا کتاب د افغانستان د معاصر تاریخ په تیره د اتلسمی او نولسمی پېړۍ په هلکه له غوره کتابو څخه شمېرل کیږې ددی کتاب ارزښت د کورنیو تالیفونه ډېر دی، خو تراوسه نه دی ژباړل شوی

ددی کتاب په لومړی ټوك کې د یوې سریزې په لرلو سره د افغانستان جغرافیایي وضع، اجتماعی ، مذهبی او تاریخې خواوی څېړل شوي دي او د پښتنو د دو دونو او کړنو په هکله ګټور معلومات وړاندې کوي

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

دوهم ټوك كې د درانيو غلزيو د دغو دورو د تشكيلاتو په هكله ډېر معلومات ليكلي شوي دي او په پاى كې يې د سدوزيو د سلطنت شرح شوې ده

دا كتاب ډېر لږ پيدا كيږي ، ددې كتاب يوه كاپي د كابل پوهنتون په كتابتون كې شته ددې كتاب د ليكلو لار ډېره په زړه پورې ده او هر لوستونكى په يقيني ډول ځانته راكاږي

- 2افغانستان :

ددې كتاب مؤلف آرنولد فليچر دى او د متحده اضلاعو د كارنلر ديونيورستۍ له خپرونو څخه دى

ددې كتاب موضوعات دادي:

مځكه او وګړي، پخوانى افغانستان له 1842- 1880 پورې ، عبدالرحمن خان د امپرياليزم اوج ، د نړۍ د دوو جګړو ترمنځ د افغانستان حال ، له 1945 نه تر 1953 پورې ، افغانستان او سوړ جنګ ، نوى او راتلونكى افغانستان

ددې كتاب غوره خصوصيت دادى، چې هر څپركى يې په يوه افغاني متل پيل شوى دى

پاى

Download from: ketabton.com

Get more e-books from www.ketabton.com
Ketabton.com: The Digital Library